

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ İLE AKDENİZ ÜLKELERİ ARASINDA İKTİSADİ
İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Didem DOĞANYILMAZ

Anabilim Dalı: İktisat

Programı: Yönetim Ekonomisi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali ÖZGÜVEN

KASIM 2012

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ İLE AKDENİZ ÜLKELERİ ARASINDA İKTİSADİ
İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Didem DOĞANYILMAZ

0810142006

Anabilim Dalı: İktisat

Programı: Yönetim Ekonomisi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali ÖZGÜVEN

KASIM 2012

ÖNSÖZ

Uzun süren bir çalışmanın, emeğin ve sabrın ürünü olan bu tezin tamamlanmasında, ilk olarak, beni yalnız bırakmayan herkese teşekkür etmek istiyorum.

Bilgi birikimiyle, tecrübesiyle ve hiçbir zaman esirgemediği anlayışıyla bu çalışmanın tamamlanmasına büyük emek veren; her satırını sabırla okuyan ve daha iyiye ulaşabilmek adına neler yapılabileceğini en az benim kadar düşünen saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Ali Özgüven'e, yine enstitümüzden Prof. Dr. Emre Alkin'a, Yrd. Doç. Dr. Billur Şeniğne'ye ve Araş. Gör. Nebile Korucu Gümüšoğlu'na yardımlarından ötürü teşekkürlerimi sunuyorum. Görev yapmakta olduğum UNESCO Akdeniz'de Kültürlerarası Diyalog Ofisi Koordinatörü Dr. Enric Olivé Serret'e yardımları için ve şuanda isimlerini sayamadığım ancak eğitimimi tamamlamamda büyük emeği olan tüm hocalarıma teker teker teşekkür ediyorum. Ayrıca, G. Merve İnce'ye ve Ş. Çağla Gündoğan'a hem arkadaşlıkları hem de manevi destekleri için çok teşekkür ediyorum.

Bu zorlu süreç boyunca bana ve çalışmalarına olan inancını sergilemekten bir an olsun çekinmeyen ve manevi desteğini esirgemeyen Gökhan Duman'a hayatımdaki varlığından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Son olarak; varlıklarıyla mutluluk duyduğum, sevgilerini ve güvenlerini her an yanımda hissettiğim, aldığım her kararda ve attığım her adımda benimle olduklarından emin olduğum annem ve babam Serap - Mehmet Doğanyılmaz'a ve kardeşlerim Dilara ve Damla'ya çok teşekkür eder, sevgilerimi sunarım...

Kasım 2012

Didem DOĞANYILMAZ

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	x
2. AKDENİZ HAVZASI'NA GENEL BAKIŞ	1
2.1. Akdeniz Coğrafyası	1
2.2. Etimolojik Yapısıyla Akdeniz	3
2.3. Akdeniz'de İki Farklı Dünya: “Kuzey” ve “Güney” Akdeniz	4
2.4. Kuzey ve Güney Akdeniz İlişkilerinin Tarihçesi	6
2.5. “Kuzey” ve “Güney” Arasındaki İlişkilerin Gerekliliği	7
3. TEMELİ EKONOMİK İŞ BİRLİĞİNE DAYANAN DENEMELER	10
3.1. İlk Deneme: Global Akdeniz Politikası	10
3.1.1. Genel Bir Politikaya Neden İhtiyaç Duyuldu?	12
3.1.2. Politikanın Uygulanması	14
3.1.3. Global Akdeniz Politikası ile Varılan Nokta	16
3.2. İkinci Deneme: Yenilenmiş Akdeniz Politikası	19
3.2.1. Politika'nın Oluşumu	19
3.2.2. Politika'nın Uygulanması	20
3.2.3. Politika'nın Sonuçları	21
4. TOPYEKÜN KALKINMA TEMELLİ DENEMELER	23
4.1. Yeni Bir Umut: Avrupa – Akdeniz Ortaklığı	23
4.1.1. Avrupa – Akdeniz Alanında Sosyal ve Kültürel Alanlarda Ortaklık	25
4.1.2. Politika ve Güvenlik Alanlarında Ortaklık	26
4.1.3. Finansal ve Ekonomik Ortaklık	26
4.1.3.1. Ekonomik Büyüme için Koşulların İyileştirilmesi	27
4.1.3.2. Kilit Sektörlerde Yenilikler Yapılması	30
4.1.3.3. 2010 Yılı İtibariyle Serbest Ticaret Alanı Kurulması .	31
4.1.4. Avrupa – Akdeniz Ortaklık Süreci'nin İşleyişi	33
4.1.5. Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın Sonuçları	38
4.3. Son Deneme: Akdeniz İçin Birlik	45
4.3.1. Birlik Fikrinin Doğuşu ve İlk Tepkiler	46
4.3.2. Projeler	48
4.3.2.1. Akdeniz Havzası'nın Temizlenmesi	48
4.3.2.2. Ulaşım Ağının Güçlendirilmesi	48

4.3.2.3. Sivil Halkın Korunması	48
4.3.2.4. Akdeniz Güneş Enerjisi Sistemi	49
4.3.2.5. Avrupa-Akdeniz Üniversitesi	49
4.3.2.6. Ekonomik İş Birliğinin Geliştirilmesi	49
4.3.3. Dönem İtibariyle Varılan Nokta	49
5. SONUÇ	52
KAYNAKÇA	57

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AYB	: Avrupa Yatırım Bankası
CEPAL	: Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu (Comisión Económica para América Latina y el Caribe)
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association)
EUROMESCO	: Euro-Mediterranean Study Commission
FEMIP	: Avrupa-Akdeniz Yatırım Ortaklığı Kolaylığı (Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership)
GAP	: Global Akdeniz Politikası
GMP	: Global Mediterranean Policy
GTS	: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
MEDA	: Akdeniz Ekonomik Gelişme Bölgesi (Mediterranean Economic Development Area)
OTP	: Ortak Tarım Politikası
RMP	: Renewed Mediterranean Policy
UfM	: Akdeniz için Birlik (Union for Mediterranean)
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)
YAP	: Yenilenmiş Akdeniz Politikası

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1.	AET ve Akdeniz Ülkeleri Arasında İmzalanan Anlaşmalar	11
Tablo 4.1.	Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşmaları	33

ŞEKİL LİSTESİ

Sekil 2.1.	: Akdeniz Haritası	2
Sekil 4.1.	: Yıllara Göre FEMIP Hibeleri (2002-2011)	30

Enstitüsü	:	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	:	İktisat
Programı	:	Yönetim Ekonomisi
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Ali ÖZGÜVEN
Tez Türü ve Tarihi	:	Yüksek Lisans – Kasım 2012

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ İLE AKDENİZ ÜLKELERİ ARASINDA İKTİSADİ İLİŞKİLER

Akdeniz Havzası, “Eski Dünya Karaları” olarak da bilinen Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında yer alan, bu sebeple ilk medeniyetlerden bu yana birçok uygarlığa ev sahipliği yapan bir coğrafi bölgedir. Medeniyetler arası ilişkiler tarih boyunca farklı şekillerde devam etmiş, kimi zaman mal ticareti kimi zaman ise sömürgecilik faaliyetleri şeklinde sürdürülmüştür. Günümüz modern dünyasında bu ilişkiler ticari faaliyetler üzerine yoğunlaşmış ve çağın gereklerine göre şekillendirilmiştir.

Akdeniz Havzası'nın genel olarak değerlendirmesi yapılırsa, birbirinden tamamen farklı ekonomik, politik ve sosyolojik koşullar dikkatleri çekecektir. Bu farklılıklar sebebiyle Havza iki farklı gruba ayrılacak, “Kuzey” ve “Güney” olarak adlandırılacaktır. Akdeniz'in kuzeyi, günümüzün en kurumsal uluslararası oluşumlarından birisi olan Avrupa Birliği ve aday ülkeleri ile temsil edilirken, güneyi Mağrip ve Maşrek ülkeleri ve bunlara ek olarak birçok açıdan kendi bölgesi için istisnai bir ülke olan İsrail tarafından temsil edilecektir. Farklılıklara kısaca değinmek gerekirse, Kuzey'de demokratik devlet şekilleri, sanayileşmiş ekonomiler, insan haklarına saygılı toplum yapıları karşımıza çıkarken, Güney'de kısa süre öncesine kadar devam eden otokratik rejimler, tarıma dayalı ekonomiler ve insan hakları ihlallerinin çokça rastlandığı toplumsal bir düzen dikkatleri çekecektir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Akdeniz'in Kuzey'i ve Güney'i arasındaki ilişkiler resmileştirilmiş, ikili ticari anlaşmalar yerini bölgesel politikalara bırakmıştır. Bu çalışmada, ilk bölgesel politikadan günümüzde de varlığını sürdüren birlik oluşumuna kadar geçen süreç incelenecek ve istenilen amaçlara ulaşmada ne denli yol kat edildiği analiz edilecektir.

Anahtar sözcükler: Akdeniz, Avrupa Birliği, Mağrip, Maşrek, Akdeniz için Birlik
Global Akdeniz Politikası, Yenilenmiş Akdeniz Politikası,
Avrupa-Akdeniz Ortaklığı

University : **İstanbul Kültür University**
Institute : **Institute of Social Science**
Department : **Economy**
Program : **Managerial Economics**
Supervisor : **Prof. Dr. Ali ÖZGÜVEN**
Degree Awarded and Date : **MA – November 2012**

ABSTRACT

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN EUROPEAN UNION AND THE MEDITERRANEAN COUNTRIES

The Mediterranean as a space is placed on a strategical point between the so-called “Old World” which consists of Europe, Asia and Africa. As these three continents have been the first homeland of man-kind and accordingly homeland of the first civilizations, the Mediterranean had been the intersection point of interaction among these civilizations. During history, the interaction and the relations among different sides of the Mediterranean were formed as different types. According to trend of the world order, these types became trade relations or colonialism. Today, in the new world order, relations among the Mediterranean countries has been formed as economic relations and / or trade cooperations.

When we make a rapid examination for the Mediterranean Basin, differences in economic, politic and sociologic oders will attract our attention. According to these significant differences, it will be possible to divide the Basin into two main parts: the North and the South. While the North, in other words the European Union and its candidates, represents a part of democtatic states, developed economies and respect to human rights, the South, that is to say Maghreb, Mashriq and Israel, will form a contrary image to the North, where the otocratic regimes in power, still developing economies and ignorance of human rights etc.

In this research study, the relation/cooperation and the interaction between the North and the South since the first official declaration to the on-going “union” will be analyzed and the necessities will be examined in an economical, political and sociological frame to see whether they were responded by these policies or not.

Keywords: Mediterranean, European Union, Union for Mediterranean,
Global Mediterranean Policy, Renewed Mediterranean Policy,
Barcelona Process

1. GİRİŞ

Tarih boyunca Akdeniz, doğulu ve batılı değerlerin buluştuğu politik, ekonomik, kültürel ve sosyolojik anlamda kuzeyi ile güneyinin yaşadığı farklılıklar sebebiyle sürekli olarak devam eden ilişkilerin buluşma noktası olmuştur. Tarihten günümüze geldiğimizde de benzer ilişkiler devam etmiş ve Akdeniz Havzası, gerek ekonomik gerekse de politik anlamda önemini korumuştur. Bu sebeptendir ki, coğrafya üzerindeki devletler ikili veya çok taraflı anlaşmalar ile çok sayıda iyileştirme girişimlerinde bulunmuşlardır.

İyileştirme adına yapılan girişimler birçok araştırmanın temel konusu olmuştur. Yapılan bu araştırmalarda, Akdeniz Havzası üzerinde kurulması planlanmış ve kurulmuş inisiyatifler, ya tek başlarına değerlendirmeye alınmış ya da ekonomik ve politik koşullar göz ardı edilerek yalnızca sosyolojik temellerle açıklanmaya çalışılmış ve bütünlük sağlanamamıştır. Bu tez çalışması için konu seçimi yapılırken, var olan bu eksikliğin giderilmesi hedeflenmiş ve günümüzde hala önemini koruyan Avrupa-Akdeniz ilişkileri için gelecek çalışmalara yol gösterici bir kaynak üretilmesi planlanmıştır. Ayrıca konunun seçiminde tez sahibinin uzmanlık alanları da göz önünde bulundurulmuş ve Akdeniz Kültürleri Çalışmaları ve Yönetim Ekonomisi isimli iki yüksek lisans programı ile edinilen bilgi birikiminin değerlendirilmesi düşünülmüştür.

Bu çalışma ile hedeflenen, Akdeniz kıyısında bulunan ülkelerin birbirleri ile olan ekonomik ilişkilerini ve bu ilişkilerin küresel ekonomideki yerlerini incelemektir. İncelemede esas alınacak olan konular, genellikle “Kuzey” ve “Güney” şeklinde iki başlık altında toplanabilecek olan Akdeniz ülkelerinin “birlik” kurmak ve Havza’nın başta ekonomik olmak üzere, sosyopolitik ve sosyokültürel açıdan gelişmesini sağlayacak, uluslararası bağlayıcılığa sahip anlaşmalardır. Bölgenin coğrafi, sosyolojik, kültürel ve politik öneminden de yola çıkılarak bu çalışma, ekonomik bulgular ile

sınırlandırılmamış; yukarıda belirtilen etkenler de göz önüne alınarak tamamlanmıştır. Tüm bunlar doğrultusunda bu tez çalışması üç ana başlık altında toplanmış ve sonuç bölümü ile de elde edilen bulgular değerlendirmeye alınarak, tarihten günümüze imzalanan anlaşmaların sonuçlarına göre kritikler yapılmıştır.

Çalışmanın üç ana başlığı tarihsel sıralamaya sadık kalınarak düzenlenmiş ve ilgili bölüm hakkında yorumlanmış bilgilerden oluşturulmuştur. Bu üç bölüm sırası ile şu şekilde adlandırılmıştır: “Akdeniz Havzası’na Genel Bakış”, “Temeli Ekonomik İş Birliğine Dayanan Denemeler” ve “Topyekün Kalkınma Amaçlı Projeler”. Birinci bölümde çalışmamıza konu olan coğrafya incelenecek ve böylelikle, teknik bilgiler verilmeden önce bölgenin tanınması sağlanacaktır. Coğrafi bilgilendirmenin dışında, sosyolojik, kültürel ve politik anlamda da tarihsel sürece değinilerek, Akdeniz Havzası’nın “Kuzey”i ile “Güney”i arasındaki ilişkilere giriş yapılacaktır. Bir sonraki bölümden itibaren ise, 20. yüzyıl içerisinde yapılmış uluslarüstü anlaşmalara değinilecektir. Başlıklardan da anlaşılabilceği gibi, ekonomik birlikteliğin sağlanabilmesi için farklı denemeler yapılmış ve her defasında bir öncekinin eksiklerinin giderildiği düşünülmüştür. Eksiklerin giderilmesinde her anlaşmanın bir öncekine oranla daha kapsamlı bir yapıya sahip olduğu gerçeğiyle birlikte, uygulamada yoğunlaşan politikalar göz önünde bulundurularak bir sınıflandırma yapılmıştır. Buna göre, çalışmanın üçüncü bölümü ilk iki deneme olan Global Akdeniz Politikası’nda (1972) ve Yenilenmiş Akdeniz Politikası’nda (1992) genellikle ekonomik anlamda uygulamalar üzerine anlaşmalar imzalandığından “Temeli Ekonomik İş Birliğine Dayanan Denemeler” olarak adlandırılmıştır. Daha sonra uygulamaya konulan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (1996) ve Akdeniz için Birlik’te (2007) kalkınma hedefleri yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda çevresel ve sosyolojik anlamda da ele alındığından “Topyekün Kalkınma Amaçlı Projeler” şeklinde gruplandırılmıştır. Sonuç bölümüne kadar, 1972 yılında ortaya atılan Global Akdeniz Politikası’ndan, 2007 yılında hayata geçirilen Akdeniz için Birlik’e kadar olan dört farklı anlaşmanın kapsamı üzerinde durulacak, yapılanlar ve yapılmayanlar değerlendirilecektir.

Tüm bu açıklayıcı bilgiler ışığında, sonuç bölümünde şu soruların cevapları aranacaktır: Kırk yıldır süregelen denemeler istenilen olumlu sonuçlara ulaşmada neden yetersiz kalmışlardır? Yapılan anlaşmalardaki eksiklikler ve/veya göz ardı edilen konular nelerdir? Daha somut sonuçlar elde edilerek sürdürülebilir bir başarıya ulaşılması adına ne şekilde adımlar atılabilir? Kuzey ve Güney arasında ne şekilde bir ortaklık kurulabilir? Bu sorulara verilecek olan yanıtlar için gerekli değerlendirmeler yapılırken anlaşma adımlarının atıldığı tarihten bu yana Havza ülkelerinin yaşadığı fikir ayrılıkları, Güney Avrupa ülkelerinin son yıllarda yaşadıkları ekonomik sıkıntılar, Filistin-İsrail sorunu, Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkileri ve Güney Akdeniz ülkelerinde yaşanan Arap Baharı¹, sonuca ulaşmamızda açıklayıcı rol oynayacaktır.

Çalışmanın tamamlanmasında hem tarihsel, hem toplumsal, hem ekonomik hem de politik bulgular kullanılarak çeşitli sonuçlara ulaşılacak ve bu ulaşılan sonuçlar yardımıyla da yorumlamalar yapılacaktır. Bu sebeple bileşik metot uygun görülmüştür. Bir diğer şekilde açıklamak gerekirse; tümevarım² yöntemiyle her bir bulgu işlenerek genel sonuçlara ulaşılacak ve tümdengelim³ yöntemi ile de bu genel sonuçlar önerilere dönüştürülecektir.

---

¹ 19 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta Muhammed Buazizi isimli bir seyyar satıcının, hükümeti protesto etmek amacıyla kendisini yakması sonucu Tunus'ta başlayan halk devriminin, domino etkisiyle diğer Arap ülkelerine sıçraması sonucu ortaya çıkan genel değişim hareketine verilen ad. "Arap Baharı" isimlendirmesi ilk olarak Marc Lynch tarafından Ocak 2011'de akademik bir makalede kullanılmış ve daha sonra uluslararası basında kabul görerek halk ayaklanmalarını tanımlayan genel bir kavrama dönüşmüştür. Tunus'ta başlayan halk ayaklanması "Yasemin Devrimi" olarak adlandırılmış, devrimin 23 yıllık Zeynel Abidin Bin Ali hükümetini devirerek başarıya ulaşmasından güç alan Mısır halkının da ayaklanmasıyla yavaş yavaş diğer Arap ülkelerine yayılmıştır. Ayaklanmaların yaşandığı ülkeler şu şekilde sıralanabilir: Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Yemen ve Bahreyn. Buna ek olarak, Ürdün, Suudi Arabistan, Cezayir, Fas, Sudan, Uman, Kuveyt ve Irak'ta da küçük çaplı gösteriler yapılmış, ancak bir önceki grupta belirtilen ülkelerde yaşandığı gibi hükümet değişikliğiyle sonuçlanmamıştır. Halk ayaklanmaları farklı ülkelerde, farklı yoğunluklarda gerçekleşmiştir. Örneğin, Tunus'ta bir ay kadar kısa bir süre içerisinde hükümet devrilmişken, Suriye'de 1,5 yılı aşkın bir süredir devam eden ayaklanma hareketi Beşar Esad hükümetinin görevini bırakmamasından ötürü bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu ayaklanmaların sebepleri; uzun yıllardır süregelen otoriter devlet yapıları, yolsuzluk, işsizlik ve insan hakları ihlalleri olarak özetlenebilir.

² Özel olan olguların teker teker incelenerek genel önermelere varılmasını sağlayan yöntemdir.

³ Genel önermeler aracılığıyla özel önermelere ulaşılmasını sağlayan yöntemdir.

2. AKDENİZ HAVZASI'NA GENEL BAKIŞ

Akdeniz, yüzyıllar boyunca farklı kültürleri, dinleri, politik olayları, ticari ilişkileri, farklı sebeplerden dolayı sıkça ortaya çıkan savaş halleri ile bir bütün olarak değerlendirildiğinde bir mozaik görüntüsü sergileyen bir yapıya sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde konu edilen bölgenin tüm özelliklerine kısaca değinilecek ve farklı gruplandırmalardan yola çıkılarak bölgede var olan ekonomik ve ekonomi-politik ilişkilerin tarihçelerine yer verilecektir. Bu ilişkilerin ortaya çıkmasındaki zorunluluğun nedenleri ve sonuçları üzerinde durularak, sonraki bölümler için aydınlatıcı bilgi verilmesi hedeflenmiştir.

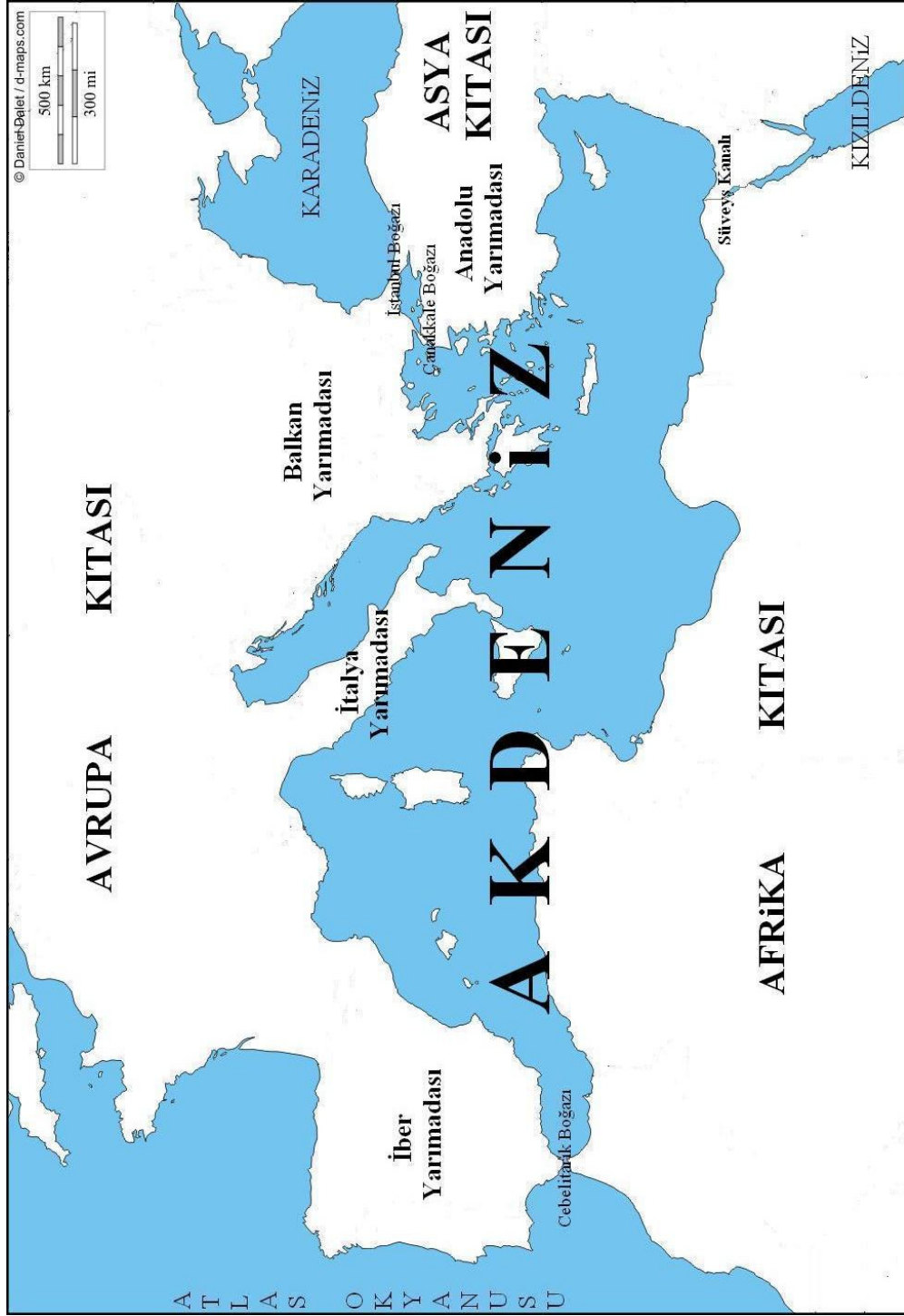
2.1. Akdeniz Coğrafyası

Akdeniz, Şekil 2.1.'de görülebildiği gibi, Atlas Okyanusu ile bağlantılı; Güney Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Afrika kıyıları ile çevrili bir iç denizdir. Yaklaşık olarak 2,5 milyon km²'ye yayılan alanı ve 3900 km.lik uzunluğu ile Dünya'nın en büyük iç denizidir.¹

Akdeniz'in Güney Avrupa'da üç (İber, İtalya ve Balkan) ve Asya'da bir (Anadolu) yarımadaı çevreleyen suları; Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu'na, İstanbul ve Çanakkale boğazları ile Karadeniz'e ve Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz'e ulaşmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, üç kıtaya da kıyısı bulunan Akdeniz'i kuzeyinde Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Hırvatistan, Karadağ, Bosna Hersek, Slovenya, Monako, Fransa, İtalya ve İspanya; doğusunda Lübnan, Suriye, İsrail ve Filistin Özerk Yönetimi ve güney kıyılarında İspanya (Ceuta ve Melilla), Mısır, Libya,

---

¹ *The Columbia Encyclopedia*, 6th ed. Columbia Encyclopedia, 15 Haziran 2012 <<http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-MeditSea.html>>.

Şekil 2.1. Akdeniz Haritası

Kaynak: *D-Maps*, Ed. Daniel Dalet, 2007, *D-Maps Free Online Maps*, 15 Ekim 2012
<http://d-maps.com/carte.php?num_car=3128&lang=en>.

Tunus, Cezayir ve Fas çevrelemektedir. Kıyı ülkeleri dışında Akdeniz tarafından çevrelenmiş iki de ada bulunmaktadır ki bunlar, Malta ve Kıbrıs adalarıdır.

Akdeniz, çeşitli alt bölümlere de ayrılmıştır ve her bir bölüm farklı isimlerle anılmaktadır. Bu denizler batıdan doğuya şu şekilde adlandırılmışlardır: İspanya ve Fas arasında yer alan Alboran Denizi; İspanya ve Balear Adaları arasında Balear Denizi; Korsika ve Sardunya adaları arasında Ligurya Denizi; Sardunya, İtalya Yarımadası ve Sicilya arasında yer alan Tiren Denizi; İtalya ve Balkan yarımadaaları arasında kalan Adriyatik Denizi; İtalya, Yunanistan ve Arnavutluk arasında İyon Denizi; Libya ile Girit arasında Libya Denizi; Yunanistan ve Türkiye arasında yer alan Ege Denizi; Girit Adası'nın kuzeyinde bulunan Girit Denizi; Kuzey Ege'de yer alan Trakya Denizi; Kiklad Adaları ve Mora Yarımadası arasında kalan Mirtoan Denizi; Ege Denizi ile Karadeniz arasında yer alan Marmara Denizi ve son olarak Türkiye'nin güney sahilleri ile Kıbrıs adası arasında bulunan Kilikya Denizi.

2.2. Etimolojik Yapısıyla Akdeniz

“Akdeniz” kelimesi Latin kökenli dillerde “topraklar arasında/Dünya'nın merkezinde kalan deniz” anlamına gelen “Mar Medi-Terraneus” kelimesinden farklı şekillerde türetilerek kullanılmaktadır.² Bu isimlendirme, eski kıtalar olarak adlandırılan Avrupa, Afrika ve Asya kıtaları arasında yer almasından ilham alınarak ortaya çıkmıştır. Bu kullanım yalnızca Latin kökenli dillerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bazı Türk lehçelerinde (örneğin Türkmencede “Ortaýer deñzi”) ve Arapça'da da (“ortada kalan deniz” anlamında, “âl-Baħr âl-Mutawāsit”) benzer kullanımlara rastlanılmıştır. Farklı bir kullanım olarak karşımıza çıkan İtalyanca “Mare Nostrum” ise, tamamen tarihsel bir yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde Akdeniz kıyılarının tamamına sahip olunması sebebiyle “Bizim Deniz”

---

² Douglas Harper, *Online Etymology Dictionary*, 10 Ekim 2008, 7 Nisan 2012. <<http://www.etymonline.com/index.php?term=Mediterranean>>.

anlamına gelen bu kullanım ortaya çıkmış ve tarihten bu yana, resmi olarak olmasa da, değişmeden geçerliliğini korumuştur.³

Türkçede kullanılan “Akdeniz” kelimesinin ise, denizin doğal görünümünden yola çıkılarak (çeşitli mineraller ve tuzlardan kaynaklı açık renk görünümünden ötürü) kuzeyde bulunan Karadeniz’den ayırt edilmesi amacıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir. 16. yüzyıla kadar uzanan bir tarihte yabancı kaynaklarda da “Ak” “Deniz” kelimelerinin çeşitli çevirilerine nadir de olsa rastlanmakta ve bu ismin günümüzde Ege Denizi olarak adlandırılan denizi kapsayacak şekilde batı kıyılarının adlandırılmasında kullanıldığı belirtilmektedir.⁴ Bu tarihlerde Türkçe, Farsça ve Arapçanın etkisiyle ortaya çıkan Osmanlıca dilinde de Anadolu Yarımadası’nın güneyinde bulunan deniz Bahr-i Sefid olarak adlandırılmaktaydı ki bu da “Beyaz Deniz” anlamına gelmektedir.⁵ Kurtuluş Savaşı yıllarından sonra, kullanılan dilin Türkçeleştirilmesi sırasında “Beyaz Deniz”, Karadeniz’e zıtlık olması açısından Akdeniz olarak kullanıma geçmiş, daha önce Akdeniz olarak isimlendirilen Anadolu’nun batısında bulunan deniz de Yunanca kullanımdan esinlenilerek (Yunanca “Egeo Pélagos”) Türkçeleştirilen Ege Denizi olarak adlandırılmıştır.⁶

2.3. Akdeniz’de İki Farklı Dünya: “Kuzey” ve “Güney” Akdeniz

Akdeniz kıyıları tarihin her döneminde birbirleri ile ilişki içinde olmuş ise de, günümüzde (ayrıca tarihin önemli bir kısmında) iki farklı dünya gibi karşımıza çıkmaktadır. Basit bir şekilde ikiye ayrılabilen Akdeniz kıyıları, Kuzey ve Güney Akdeniz olarak isimlendirilebilir ve belirli ortak özellikler altında toplanabilir. Buna göre; “Kuzey” olarak adlandırılan kısım Avrupa Birliği’ni ve aday ülke statüsündeki Türkiye’yi temsil ederken, “Güney” de Fas’tan başlayarak Suriye’ye kadar olan toprakları ifade etmektedir.

³ Hayrettin Kara vd., eds., “Akdeniz,” *Büyük Larousse*. 1992.

⁴ Cevat Ülkekel, “Atatürk Neden ‘Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz, İleri’ Demişti,” *Harita Dergisi* 130.2 (2003): 62-63.

⁵ Predrag Matvejevic, “El Mediterráneo Sigue Esperando A Europa,” *El País* [Madrid] 16 Temmuz 1996, <http://elpais.com/diario/1996/07/16/opinion/837468011_850215.html>.

⁶ Ülkekel 65.

Kuzey Akdeniz kıyılarını incelediğimizde, Kıta Avrupası'nın güney kısmı dikkatimizi çekmektedir. Burada uluslarüstü bir oluşum olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği (AB), iki farklı dünya gibi değerlendirdiğimiz coğrafyada, "Kuzey" kimliğini oluşturmaktadır.⁷ Bölgede dikkatimizi çeken unsurlara örnek olarak, demokratik yapıdaki devlet düzenleri, ekonomik yönden gelişmiş, (son dönem ekonomik krizleri göz ardı edilirse) zengin, sanayileşmiş bir yapı sıralanabilir. Bunun tam zıttı olarak karşımıza çıkan "Güney" ise; çok uzun bir dönem bağımsızlık mücadelesi vermiş, kısa bir süre öncesine kadar otoriter devlet düzenlerine sahip, günümüzde ise Arap Baharı olarak isimlendirilen halk devrimlerinden henüz çıkmış, kurulma aşamasında ancak yine de karışıklık içerisinde olan politik yapıya sahip, gerek ekonomik gerekse de insan hakları gibi manevi değerler açısından yeterli düzeye erişememiş bir tablo çizmektedir. Tüm bunların dışında Kuzey, gelişmişlik düzeyi ve yaşam standartları konusunda "örnek" teşkil ederken, Güney bu seviyeyi henüz yakalayamamıştır. Ayrıca, tarihten günümüze iki bölge arasındaki en temel farklılıklardan biri olarak sayılabilecek dinsel farklılık da bölgelerin farklı kimliklerle anılmasında etkili olmuştur. Güney'de İsrail bir istisna olarak ayrı tutulup genel bir değerlendirme yapılırsa, Arap ülkeleri Müslüman Dünyası'nın temsilcileri iken; Kuzey, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin göz ardı edilmesiyle, her türlü mezhebiyle (gerek Roma/Latin ve Ortodoks kiliseleriyle gerekse de Protestan toplumuyla) Hristiyan Dünyası'nın önemli bir temsilcisi konumundadır. Bu noktada, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde üyeliğe giden sürecin yavaş ilerlemesi, Türkiye dahil birçok ülkede eleştirilmiş ve AB'nin aslında bir Hristiyan Birliği olduğuna ve çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'yi Birlik'te istemediklerine dair iddalar ortaya atılmıştır.⁸

Tüm bu farklılıklar, iki bölge arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde birer etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İleriki bölümlerde de belirtileceği üzere, ekonomik faktörlere dayanan anlaşmaların neredeyse tamamında belirli bir konuda zayıf olan bölgenin, yani genellikle Güney'in, geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu durumun sebebi,

---

⁷ Ertuğrul Uzun, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci," *Sosyal Bilimler Dergisi* 3.1 (2003): 3.

⁸ Kemal Çiçek, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Alınmamasında Din Bir Faktör Olabilir mi?," *Yeni Türkiye-Türk Dış Politikası Özel Sayısı 3* (1995): 228.

ilgili farklılıklardan dolayı ortaya çıkan güvenlik, göç ve çevre gibi sorunlardır. Örneğin, dengeli toplumsal ve politik yapıya sahip olmayan Güney'in yaşadığı iç çatışmalar, bölgeyi kendisine “komşu coğrafya” olarak gören Kuzey için bir endişe konusu olmuştur. Aynı iç karışıklıklardan kaynaklı yasal veya yasal olmayan yollarla kuzeye seyreden göç dalgaları, Kuzey tarafından çözümlenmesi gereken bir sorun olarak görülmüştür. Ayrıca, Kuzey ve Güney arasında oluşturulabilecek iş birlikleri ile atıkların temizlenmesi veya Akdeniz’de yenilenebilir enerji tesislerinin kurulmasıyla, Akdeniz’in zenginliklerinin yok olmasının önüne geçilerek, sürdürülebilir kılınması yolunda çalışmalar yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu sorunların giderilmesi için bir çözüm olarak sunulan anlaşma maddeleri kimi zaman sempati ile karşılanırken, kimi zaman da eleştirilmiştir.

Bu noktada belirtmelidir ki, kuzey ve güney ayrımı ekonomik olarak zaten incelemeye alınmış ve üzerine çalışmalar yapılmıştır. Yukarıda belirtilen Akdeniz Havzası örneğinin dışında, “Güney” tanımı çerçevesinde değerlendirilen Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkeleri ile, “Kuzey” olarak değerlendirilen Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri arasında “Kuzey-Güney Diyalogu” oluşturulmuş ve 1970’li yıllarda hayata geçirilen bu uygulama ile değişen uluslararası ekonomik koşullar üzerine ortak bir paydada buluşulması hedeflenmiştir. 1964 yılında Cenevre’de yapılan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı’nda (UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development) Güney ülkelerinin küresel ekonomiye getirebilecekleri öneriler konusunda bir forum oluşturulmuş ve 1974 yılından itibaren toplantılar düzenlenmeye başlanmıştır.⁹ Bir sonraki bölümde de belirtileceği üzere, UNCTAD, Akdeniz Havzası Kuzeyi’nin, Güney’e karşı bölgesel politikalar oluşturmasında etkin bir rol oynamıştır. Zira ilgili coğrafya Kuzey ve Güney farklılığının en belirgin örneklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁹ *The North South Dialogue and Economic Diplomacy*, U.S. Department of State-Office of the Historian, 12 Ağustos 2012 <<http://history.state.gov/milestones/1977-1980/NorthSouthDialogue>>.

2.4. Kuzey ve Güney Akdeniz İlişkilerinin Tarihçesi

Akdeniz Havzası, ekonomik ve politik açıdan iki taraf için de büyük önem taşımakta ve bu durum düzenli ve tutarlı politikaların gerçekleştirilmesini bir zorunluluk haline getirmektedir. Çeşitli uygarlıklara mekan olmuş Akdeniz Havzası'nda yer alan ülkeler, coğrafi konumları ve ortak tarihi geçmişleri nedeniyle birbirlerine bağımlıdırlar.

Avrupa'nın Akdeniz'e olan ilgisi, modern dönemde kolonicilikle başlamıştır ve hali hazırdaki ilişkileri de genel olarak bu dönemde oluşturulan bağlar üzerine kurulmuştur.¹⁰ Kuzey ile Güney arasındaki iş birliği anlaşmalarının tarihi, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar gitmektedir. Bu yıllarda, Kuzey'i temsilen isimlendirebileceğimiz Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (1992'den sonra Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği), Güney ile ilişkilerinin genel olarak eski sömürgecilik anlayışına bağlı bir düzene dayandığını görmek mümkündür. Bu dönemde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Kuzey Afrika ülkeleri arasında yapılan anlaşmalar genel olarak ticari konularla sınırlandırılmış, Doğu Akdeniz ülkeleri ile ise gümrük tarifeleri üzerine ortaklık anlaşmaları yapılmıştır.¹¹

Bu yıllarda, iki taraf arasında yalnızca ekonomik temellere dayanan ortaklık ilişkileri geliştirilmişse de, sonraki yıllarda ilişkilerin kapsamı genişletilerek daha farklı konular ele alınmış ve bu farklı konular taraflar için farklı şekillerde önceliklendirilmiştir. Örneğin; AET için, kendi güvenliğine tehdit oluşturabilecek durumlara önlem olması için sınır güvenliği ve göç gibi yeni güvenlik politikaları ve petrol alımı öncelikler olarak sıralanabilecekken, Güney Akdeniz kıyıları için ticari hedefler öncelik olarak belirlenmiştir. Çünkü belirli anlaşmalar sonucu oluşturulabilecek düzenli işleyişe sahip bir serbest ticaret bölgesi, küreselleşen dünya

---

¹⁰ Uzun 6.

¹¹ Neslişah Tok, "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın Türk Dış Ticaretine Etkileri ve Türk Dış Ticaretinin Bölgedeki Etkinliği," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007) 18.

ekonomisinde Güney Akdeniz ekonomisinin rekabet kazanmasına ve böylelikle bölgenin kalkınmasına katkıda bulunacak bir bütünleşme modeli olacaktır.¹²

2.5. “Kuzey” ve “Güney” Arasındaki İlişkilerin Gerekliliği

Kuzey Akdeniz ülkelerinin, güney komşuları ile ilişkilerini geliştirmesi, Avrupa ülkelerinin ilgili devletlerle 1960’lı yıllarda kolonisel bağların kopmasıyla birlikte farklı bir yaklaşım geliştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Sömürgecilik yerini ikili diyaloglara bırakmış ve bu yapıcı uygulama ile günümüz modern dünyasında da devam etmekte olan ilişkilerin temelleri atılmıştır.

Kurulmaya çalışılan diyalog ile özellikle Akdeniz ülkelerinin ekonomik, sosyal, siyasal ihtiyaçlarına yanıt verme gereksinimi hissedilmiş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır.¹³

AB’nin veya ilgili dönem için AET’nin dış politikaları genel olarak ticaret ve kalkınma alanlarında yoğunlaşmış ve üye olmayan devletlerle olan ilişkilerde yol gösterici görevi üstlenmiştir.¹⁴ Benzer durum güneyli komşular için de uygulanmış ve ilişkilerin ticaret ve kalkınma politikaları üzerine kurulması yönünde adımlar atılmıştır. AET’nin komşuları ile arasında var olan ekonomik, sosyal ve politik farklılıklar da bir yandan ilişkilerin geliştirilmesine birer sebep olmuşken bir yandan da birer engel olarak görülmüştür.

İlişkilerin temelini oluşturan unsurlar yalnızca ekonomik ve kalkınma amaçlı olarak değerlendirilmemelidir. Zira böyle bir değerlendirme hem sosyolojik anlamda eksik kalacak, hem de tek taraflı bir yorum olacaktır. 1960’lı yıllarda AET’nin ilişkilerin geliştirilmesi adına çalışmalar yapmasındaki bir diğer sebep, koloniciliğin

---

¹² Serpil Kahraman, “AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye’nin Uyumu,” *Journal of Yasar University* 3 (2008):1738.

¹³ Ömer Kurtbağ, “Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci,” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 3.1 (2003):74.

¹⁴ Kahraman 1731.

bitmesiyle kopan bağlar sonucunda bölgede Kuzey tarafından oluşturulmuş bir kontrol mekanizmasının kalmamasıdır. Topluluk'un sınır güvenliğinin sağlanmasında Akdeniz ile olan ilişkilerin geliştirilmesini kilit unsur olarak gördüğü ve güvenliğe ilişkin menfaatleri bulunduğu açıkça ortadadır.¹⁵ Petrol tedariki dışında herhangi bir konuda bağımlılığı olmayan AET'ye karşın, ekonomik anlamda gelişmişlik düzeyi açısından çok gerilerde kalmış Güney Akdeniz ülkelerinin Kuzey'e olan ticari bağımlılığı da göz önünde bulundurularak ilişkiler geliştirilmiştir. Ticari anlamdaki bağımlılığın dışında, düşük gelişmişlik düzeyinin ve beraberinde getirebileceği sorunların bölgede genel anlamda büyük ekonomik ve sosyolojik problemler yaratma riski de düşünülmüş ve Güney ülkelerinin refah seviyelerinin artırılması yönünde görüş birliğine varılmıştır. Bu sebeple, ilişkilerde Akdeniz Havzası'nın güneyinin kalkınması için çalışmaların başlatılması tasarlanmış, ancak bu durum bir fedakarlık olarak değil, daha çok AET'nin kendi menfaatlerinin korunması adına attığı bir adım olarak değerlendirilmiştir.

Yukarıda belirtilen güvenlik ihtiyacı, ekonomik kalkınma gereksinimi ve tehditlerin yok edilmesi gibi konular Akdeniz Havzası'nın tek bir ülkesi veya ülkeler grubu üzerinden değil tüm ülkeleri kapsayacak şekilde bir politikanın oluşturulması gereksinimini doğurmuştur. Oluşturulması planlanan program için politik olarak da adımlar atılması gerekirken, yalnızca ekonomi temelli olarak ilişkiler başlatılmış ve Global Akdeniz Politikası ile ilişkiler resmileştirilmiştir.

---

¹⁵ Zeliha Balcıoğlu, "Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz Politikası," *Ekonomik Yaklaşım* 4.11 (1994): 45.

3. TEMELİ EKONOMİK İŞ BİRLİĞİNE DAYANAN DENEMELER

Akdeniz'in güney ve kuzey kıyıları arasında 40 yılı aşkın bir süredir devam eden ekonomik, sosyolojik ve ekolojik ilişkiler içerisinde genel bir ayırım yapılması gerekirse, ilişkilerin geliştirilmesi adına ortaya atılan programların içerikleri en belirgin farkları ortaya koyacaktır. Tarih içerisinde resmi olarak kabul edilen dört farklı girişimin ilk ikisinde yalnızca ekonomik anlamda projeler uygulamaya konmaya çalışılırken, son iki programda yalnızca mali yardım programları veya ticaret anlaşmaları ile istenilen sonuca varılamayacağı anlaşılarak, farklı paketler de eklenmiştir. Çalışmanın bu kısmında, yalnızca ekonomik iş birliği adına uygulamaya konan projelerle hazırlanan ortaklık programları değerlendirilecektir.

3.1. İlk Deneme: Global Akdeniz Politikası

Yukarıdaki bölümde de açıklandığı gibi, ortak bir politikanın benimsenmesinden önce ülkeler, bölgesel düzeyde ikili/çoklu anlaşmalar üzerinden çeşitli iş birliklerine başlamışlardır. AET'nin dış politikası doğrultusunda hazırlanan bu anlaşmalar, Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerin temelini oluşturmuştur.

AET'nin, Akdeniz ülkeleri ile imzaladığı anlaşmalar, farklı içeriklerine karşın, ekonomik iş birliği hedeflerinde ortak bir paydada buluşmaktadır. Örneğin, kimi anlaşmalar tercihi ticaret ilişkilerinin geliştirilmesi üzerine yoğunlaşırken, bir kısım anlaşmalarda gümrük birliğinin kurulması hedeflenmiştir. AET ve Akdeniz ülkeleri arasında imzalanan anlaşmalar Tablo 3.1.de listelenmiştir.

Tablo 3.1. AET ve Akdeniz Ülkeleri Arasında İmzalanmış Anlaşmalar

Kaynak: - *Avrupa Birliği Tarihçesi – 1969*, Avrupa Birliği Vakfı, 10 Eylül 2012 <<http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/avrupa-birliigi/tarihce/1654-1969.html>>.
- *Avrupa Birliği Tarihçesi – 1961*, Avrupa Birliği Vakfı, 10 Eylül 2012 <<http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/avrupa-birliigi/tarihce/1586-1961.html>>.
- *Avrupa Bütünleşme Süreci ve Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi 1970-1979*, İktisadi Kalkınma Vakfı, 10 Eylül 2012 <<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kronoloji3.pdf>>.
- *Avrupa Bütünleşme Süreci ve Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi 1960-1969*, İktisadi Kalkınma Vakfı, 10 Eylül 2012 <<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kronoloji2.pdf>>.

Ülke	Yıl	Anlaşma
Yunanistan	1961	Atina Anlaşması – Ortaklık Anlaşması
Türkiye	1963	Ankara Anlaşması – Gümrük Birliği
Tunus	1969	Sürelî özel Ortaklık Anlaşması
Fas	1969	Sürelî özel Ortaklık Anlaşması
Malta	1970	Sürelî özel Ortaklık Anlaşması
İsrail	1970	Sürelî Tercihli Ticaret Anlaşması ¹⁶
İspanya	1970	Sürelî Tercihli Ticaret Anlaşması
Kıbrıs Rum Yönetimi	1972	Sürelî özel Ortaklık Anlaşması

Ancak bir süre sonra ayrı ayrı kaleme alınan ve farklı tarihlerde farklı ülkelerle imzalanmış anlaşmalar birbirleriyle çelişmeye başlamış ve ülkelerin rekabet alanlarında sorunlara yol açmıştır. Ayrıca, uluslarüstü yapısını her geçen gün biraz daha güçlendiren Kuzey ülkeleri, Güney ülkeleri ile aralarında aynı hızda artan dengesizlikleri de göz önünde bulundurarak yeni stratejiler geliştirmenin gerekliliği üzerinde karara varmışlardır. Bu sebeplerle, hem ortaya çıkan çelişkilerin hem de iki yaka arasındaki dengesizliklerin giderilmesi adına genel bir Akdeniz politikası uygulanması düşünülmüş ve 1972 yılında “Global Akdeniz Politikası” (GAP. Global Mediterranean Policy – GMP) açıklanmıştır. Bu politika bir başlangıç olması açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak, en çok dikkat çeken nokta ilk kez Akdeniz Havzası’nın bir bütün olarak ele alınmasıdır. Böylelikle bölgesel anlaşmalar ortadan kaldırılarak, daha genel ve ülkelerin rekabet stratejilerini belirlemeleri açısından daha adil olacağı düşünülen bir uygulamaya geçilmesi planlanmıştır.

¹⁶ Anlaşmaya taraf ülkelerin tek yanlı veya karşılıklı olarak belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerinde indirimde bulunmalarına dayanan en dar kapsamlı iktisadi bütünleşme aşamalarından bir tanesidir.

3.1.1. Genel Bir Politikaya Neden İhtiyaç Duyuldu?

Global Akdeniz Politikası'nın incelenmesi ve gerekliliğın net bir şekilde açıklanabilmesi için, 1972 yılının öncesi de değerlendirmeye alınmalıdır. Zira bu Politika'nın bir "ihtiyaç" halini almasının farklı sebepleri bulunmaktadır.

Bir önceki bölümde değinilen 1964 yılı Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda (UNCTAD) Arjantinli iktisatçı ve Konferans Genel Sekreteri Raul Prebisch¹⁷, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki üretim yapılarının farklılıkları konusunda Toplantı Genel Kurulu'na bir rapor sunarak yeni bir öneri geliştirmiştir. Bu rapora göre; Raul Prebisch ve meslektaşısı Hans Wolfgang Singer¹⁸ tarafından ortaya atılan Singer-Prebisch Tezi¹⁹ doğrultusunda değişen dengelerden dolayı, gelişmekte olan ülkelerin artan dış ticaret açığı ve buna bağlı olarak da ödemeler dengesi sorunlarının önemli birer ekonomik sorun haline geldiği belirtilmiştir. Bu sorunların hafifletilmesi adına da, yine R. Prebisch tarafından getirilen öneri şu şekilde olmuştur: Gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarının teşvik edilmesi amacıyla, gelişmiş ülkelerin bu ülkelere uyguladıkları engellerin kaldırılması ve sınai mamullerde de ihracatta ticari kolaylıklar getirilmesi gerekmektedir. Bu fikri benimseyen AET, 1971 yılında alınan bir karar ile on yıllık bir dönemi kapsayan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ni (GTS) tasarlayarak uygulamaya koymuştur.²⁰ Bu sisteme göre Topluluk ülkeleri, Akdeniz ülkelerinden yapılan ithalatta, gümrük tarifelerinden kaynaklanan ticareti zorlaştırıcı koşulları ortadan kaldırarak, kolaylık sağlamışlardır. Ancak, bu sistem ile Akdeniz

¹⁷ 1901 – 1986 yılları arasında yaşamış Arjantinli iktisatçı. 1950-1963 yılları arasında Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu (Comisión Económica para América Latina y el Caribe - CEPAL) Sorumlusu, 1964 – 1969 yılları arasında ise Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD) Genel Sekreterliği yapmıştır. Gençlik yıllarında serbest ticaret politikasını benimsemiş olmasına rağmen, daha sonra yapısalcı teoriyi savunmuştur.

¹⁸ 1910 – 2006 yılları arasında yaşamış Alman iktisatçı. 1933-1936 yılları arasında ünlü ekonomist John Maynard Keynes danışmanlığında doktora eğitimi almıştır. 1947 yılında Birleşmiş Milletler'in ekonomi bölümüne katılmış ve 20 yıl boyunca burada çalışmıştır. Bu sürede Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü (United Nations Industrial Development Organization - UNIDO) ekonomi bölümü direktörlüğü ve Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü (United Nations Research Institute for Social Development - UNRISD) direktörlüğü yapmıştır.

¹⁹ Tarım ve sanayi ürünleri arasındaki ticaret hadlerinin uzun dönemde tarım ürünü ihracatı yapan gelişmekte olan ülkeler aleyhine değişeceğini öne süren tezdır.

²⁰ Bülent Orhan Türel, "Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi: AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ve Menşee Kurallarına Türkiye'nin Uyumu," (Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2003) 11.

ülkeleri düşünöldüğü gibi, ekonomik anlamda bir ilerleme gösterememiş aksine; ekonomi olumsuz etkilenmiştir. Buna bağılı olarak da kısa süre içerisinde bölge ölkeleri anlaşmaların yenilenmesi konusunda taleplerde bulunmuşlardır.

Bunun yanı sıra, GAP'ın yürürlüğe girmesi için ilk adımın atıldığı 1972 yılında, İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı kapsayan birinci genişlemenin gerçekleşecek olması da önemli etkenlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, bölge ölkelerinden ticari anlaşmaların yenilenmesiyle ilgili gelen taleplere ek olarak, AET'nin de yeni üyeleri sebebiyle değişen tarım ve sanayi ürünleri dengesi ve tercihli anlaşmaların kapsamlarının değiştirilmesi ve genişletilmesi zorunluluğu, yeni bir bölgesel politika geliştirmeyi ihtiyaç haline getiren önemli bir sebeptir.

Dünya ekonomisinin ve politikasının iki kutuplu bir süreçten geçtiği bu dönemde ortaya atılan bölgesel yaklaşım, bölgede güç dengesinin sağlanması amacıyla da destek görmüştür. AET ölkeleri, Akdeniz ölkelerinin lehine oluşacak bir alternatif güç olma unsurundan yana inisiyatif kullanırken, başta Arap ölkeleri olmak üzere Akdeniz ölkeleri de Topluluk'u iki kutuplu düzende alternatif güç olarak değerlendirmekte ve yeni bir politika fikrine olumlu yaklaşmaktaydılar.²¹

Kısacası, bölgede dengeleyici bir güç unsuru olmak ve kendi sınırlarında daha istikrarlı bir ekonomik durum yaratmak adına çok taraflı bir Akdeniz politikasının oluşturulması Topluluk üyelerince kabul edilmiş ve 1972 yılında Akdeniz ölkeleriyle GTS'ye uygun olarak ve karşılıklılık temelinde, ticari ve parasal konularda dengeli ve istikrarlı ekonomik ilişkilerin kurulabilmesi için en kısa zamanda görüşmelere hazır olduğu açıklanmıştır.²²

---

²¹ Kurtbağ 76.

²² Kurtbağ 76.

3.1.2. Politika'nın Uygulanması

Temelinde serbest ticaret bölgesi kurulması hedefini barındıran GAP'ın,²³ sanayi mallarının serbest ticareti, bazı tarım ürünlerinde gümrük tarifelerinin indirilmesi, teknik ve sanayi alanlarında iş birliğinin sağlanması ve mali yardımlar olmak üzere dört temel çalışma alanı bulunmaktaydı. İlk etapta hedeflenen, Politika'nın oluşumundan önce olduğu gibi yalnızca ticari amaçlı anlaşmalar ile sınırlandırılmayan, ekonomik anlamda güçlü bir coğrafyanın yaratılması adına kalkınma alanında da çalışmalar yapılmasıydı. AET'ye komşu olan bu coğrafyanın kalkınması Topluluk için de ekonomik anlamda bir kazanım olarak değerlendirilmekteydi.

Politika 1972 yılında açıklandığında, 1973 yılı sonunda uygulamaya konulması planlanmıştı. Ancak, 1973 yılı, Akdeniz coğrafyası için ekonomik ve politik anlamda sakin bir yıl olarak geçmemiştir.

1973 yılı Ekim ayında başlayan Arap-İsrail Savaşı, Politika'nın hayata geçirilmesini engellemiş, hatta rafa kaldırılmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu olumsuzluk yalnızca savaşa etkin bir şekilde taraf olan Mısır, Suriye ve İsrail'i etkilemekle kalmamıştır. Savaş ertesinde Arap ülkeleri, batılı devletlerin, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin, İsrail'e olan desteğinden ötürü petrol ambargosu kararı almıştır. Ambargonun uygulanmasıyla beraber, Arap ülkelerinin gelirlerini sabit tutmak adına petrol fiyatlarını yükseltmeleri, uluslararası piyasaları önemli ölçüde etkilemiş ve küresel boyutta uzun dönem etkilere sahip bir krize sebep olmuştur. Bu durum sanayileşmiş Avrupalı ülkeler için de büyük olumsuzluklara sebep olmuştur. Bu olumsuzlukların yaşandığı dönemde, bölgesel dengenin ve ekonomik alanda eşitlikçi bir yapının oluşmasını amaçlayan Politika'nın gerçekleşmesi ile yoğun olan gündem yerini gergin ilişkilere bırakmıştır. Bu durum 1974 yılına gelindiğinde resmi bir duruma dönüşmüş ve AET Bakanlar Konseyi, bölgesel anlamda bir anlaşma yapılması hedefinden vazgeçildiğini; bunun yerine, ülkelerle ikili anlaşma yoluna gidileceğini açıklamıştır.

---

²³ Balcıoğlu 46.

Politika'nın ikili anlaşmalar çerçevesinde devam etmesi kararının ardından, 1975 yılında AET, İsrail ile tercihli ticaret anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre Topluluk, iki yıl içerisinde sınai ürünlerdeki tüm tarifeleri kaldırmayı ve bir sonraki on yıllık süreç içerisinde de bu ürünlerin serbest ticaretine geçilmesini kabul etmiştir. 1977 yılında da Maşrek ülkeleri olarak adlandırılan Mısır, Suriye, Lübnan ve Ürdün ile tercihli ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. Buna göre, ilgili ülkelerin sınai mallarla yaptıkları ihracatta gümrük tarifelerin aşamalı olarak kaldırılmasına ve tarımsal ürün ihracatında da en az %80 oranında imtiyaz sağlanmasına karar verilmiştir. Yapılan anlaşmalar karşılıklılık ilkesi doğrultusunda, ilgili Akdeniz ülkesinin ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olarak verilen tercihleri konu almış; ayrıca, anlaşmalar ekonomik iş birliği çerçevesinde sermaye ve iş gücü akımlarına da değinmiştir. Burada dikkat çekmesi gereken nokta, yukarıda belirtilen dört ülkeyle yapılan ikili anlaşmaların tamamının aynı zamana denk gelmesidir. Bu durum, her ne kadar ikili anlaşma prensibi benimsenmiş de olsa, AET'nin bölgesel anlamda bir iş birliği gerçekleştirme denemesinin bir işareti olarak değerlendirilmiştir. Arap ülkeleri ile yapılan anlaşmalarla amaçlanan, bu ülkelerin petrol ile elde ettikleri gelirin düşük üretim kapasitelerinin artırılmasına ve sınai kalkınmanın sağlanmasına kullanımı teşvik etmek olarak özetlenebilir.

Doğu Akdeniz ülkeleri ile yapılan anlaşmalarda sağlanan (kısa zamanlı) başarı, Mağrip ülkeleri (Cezayir, Fas ve Tunus) ile sağlanamamıştır. Mağrip ve Maşrek ülkeleri ve İsrail ile anlaşmalar tamamlandıktan sonra Politika'nın tam başarı sağlaması beklenirken, İtalya ve Fransa ile tarım ürünleri benzerlikleri konusunda Mağrip ülkeleri ile yaşanan anlaşmazlık, bölgesel bir çalışma planını "yeniden" olumsuz yönde etkilemiştir. Yaşanılan anlaşmazlıklar ilgili ülkelerle yapılan müzakerelerin yavaş ilerlemesine sebep olmuş, bu da anlaşmalardan beklenen sonucun elde edilememesine yol açmıştır.

1980'li yıllara gelindiğinde Topluluk, İsrail işgali altında bulunan Batı Şeria'dan ve Gazze'den yapılan ve sınai malları kapsayan ithalat ürünlerini İsrail, Mısır ve Ürdün menşeli ürünlerle aynı şekilde değerlendirmeye başlamış ve ticari imtiyazlar belirtilen

ülkelerle yapılan anlaşmalara sadık kalınarak aynı oranda uygulanmaya başlanmıştır. Böylelikle hem işgal altındaki Batı Şeria ve Gazze ile politik açıdan ikili anlaşmaya gidilmesinin imkansızlığı farklı bir yol ile aşılmış, hem de Doğu Akdeniz coğrafyası tamamen tercihli anlaşmalar kapsamına alınmıştır.

Şimdiye kadar incelenen anlaşmalar, kapsamaları gereği genel olarak ekonomik iş birliği amacıyla atılmış adımlardır. Genel olarak dört temel amacı bulunsa da Global Akdeniz Politikası, ağırlıklı olarak iki şekilde hayata geçirilmiştir: Birincisi yukarıda da açıklanan ekonomik iş birliği anlaşmaları, diğeri ise mali yardımlardır.

Akdeniz ülkelerini hedef alan mali yardım planlamaları; beşer yıllık anlaşmalarla, ilgili ülkelerin yoksulluk ve sanayileşme durumlarına göre, belirli kalkınma projelerinin gerçekleşmesi amacıyla hazırlanmıştır. Kaynağı, Avrupa Yatırım Bankası'ndan (AYB) alınan krediler olan mali yardım uygulamaları, bölgede yaşanan gelişmeler sebebiyle başarıya ulaşamamış ancak planlamalar daha sonraki yıllarda daha yoğun olarak yapılmış ve ancak bu dönemde uygulanabilmiştir.

3.1.3. Global Akdeniz Politikası ile Varılan Nokta

Global Akdeniz Politikası, başlangıçta büyük hedeflerle planlanmış bir politika olsa da, 1980'li yılların sonuna gelindiğinde AET, Politika'nın hedeflere ulaşmada yetersiz kaldığını açıklamıştır. Politika'nın uygulamaya konması beklenen yılda gerilen ilişkiler, daha sonra da çeşitli anlaşmazlıklarla birlikte olumsuz etki yaratmış ve Politika ekonomik yetersizliklerin yanında politik anlamda da eksik kalmış bir çerçeve çizmiştir.

Yaşanılan sorunlara tarihsel sıralamayla bakmamız gerekirse; AET'nin 1975 yılında İsrail ile yaptığı anlaşma, belirtilen dönemde henüz müzakere aşamasında olan Arap ülkeleri tarafından büyük tepki toplamıştır. Arap-İsrail Savaşı'ndan kısa bir süre sonra AET ve İsrail arasında yapılan anlaşmalar, Arap ülkeleri tarafından sıcak karşılanmamış, AET'nin geride bırakılmış olan savaşta İsrail yanlısı bir tutum izlemesinden dolayı anlaşma yapıldığı fikrini akıllara getirmiş ve hem Topluluk'a hem de Politika'ya olan bakış açısını ve güven duygusunu olumsuz olarak etkilemiştir.

Ortaya çıkan olumsuzluklar, yalnızca Kuzey ve Güney arasında yaşanmamıştır. Örneğin, birinci genişleme ile İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın AET'ye dahil olması, GAP'ın Topluluk ülkeleri arasında da tartışılmasına sebep olmuştur. Topluluk'a yeni katılan Kuzey ülkeleri, Akdeniz ülkeleriyle yapılan anlaşmalar sayesinde ucuz tarımsal ürün tüketmekten dolayı Politika'nın tarım ayağının destekçilerinden olurken; yukarıda da belirtildiği gibi, Akdenizli Topluluk üyesi Fransa ve İtalya yeni anlaşmaların rekabette kendileri adına olumsuz sonuç doğuracağına inanmışlardır.

Tarım ürünlerinin uluslararası ticaretinde bir diğer engel de, AET'nin kurucu anlaşması olan Roma Anlaşması'nın 33. maddesi olarak kabul edilen ve 1957 yılında hayata geçirilen Ortak Tarım Politikası'dır (OTP). Buna göre, belirli tarım ürünleri fiyatlarının düzenlenmesinde ve üyeler arası ticarete öncelik üye devletlere verilmektedir. Ayrıca, Topluluk ülkeleri üçüncü grup ülkelere yapılacak tarım ürünleri ithalatına kota uygulama yetkisine de sahiptir. Bu sebeple, hem ihracata kota koyma yetkisini elinde bulunduran hem de kendi iç pazarlarında önceliğe sahip olan AET ülkelerine karşı Akdeniz ülkeleri rekabet şansı elde edememiştir. Zira, Güney ülkelerinin ellerindeki tek avantaj Avrupa pazarına girişte gümrük vergilerinde yapılan indirimlerdir, ancak bu indirimler sayesinde düşen fiyatlar da yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü ilgili ülkelere rekabet şansı vermeye yetmemiştir. Kısacası Akdenizli Topluluk üyesi ülkeler, Güney'den ithal edilecek benzer ürünlerin Avrupa pazarında yaratacağı rekabetten olumsuz etkileneceklerini düşünürken; OTP, benzer kaygıları Akdenizli ülkeler için yaratmıştı. Akdenizli ülkelerin ekonomilerinin tarıma dayalı olmasından dolayı ortaya çıkan endişelerin ciddi bir tehdit yarattığını söylemek mümkündür. Akdenizli üreticiler, endişelerinin sonucunda daha çok kar getireceğine inandıkları yüksek katma değerli ürünlere yönelmişler bu da iç pazarda dengesizliklere yol açmıştır. Örneğin, uluslararası pazarda rekabet etme gücüne sahip olamayan çiftçiler kırsal kesimden kentlere doğru göç etmeye başlamışlardır.²⁴ Yaşanan iç göç kentlerin yapısını bozmakla kalmamış, sosyolojik ve ekolojik dengesizliklerin yanında işsizlik sorununu da daha ileri boyutlara taşımıştır.

---

²⁴ Uzun 7.

Avrupa'ya ithal edilen tarım ürünlerinin yarattığı sıkıntıların dışında tekstil ürünleri konusunda da rekabet alanında problemler yaşanmıştır. Düşük tarifeler ile AET'ye giren düşük fiyatlı tekstil ürünlerinin, Topluluk'taki tekstil fiyatlarına olumsuz etkiye bulunması üzerine, üçüncü ülkelere (İlgili dönemde henüz Topluluk'a üye olmayan İspanya ve Portekiz de dahil olmak üzere Fas, Tunus, Türkiye, Malta, Kıbrıs, Mısır ve Yugoslavya) karşı koruyucu tekstil politikası uygulanmasına karar verilmiş ve ithalata kota ve kısıtlamalar getirilmiştir.²⁵

Yıllar içerisinde Topluluk'un yeni genişleme dalgalarıyla büyümesi de Politika'nın olumsuz olarak etkilenmesine sebep olmuştur. Örneğin, 1981 yılında Yunanistan'ın, 1986 yılında da İspanya ve Portekiz'in Topluluk'a katılması, Güney ülkeleri ile ilişkilerde düzenlemelere gidilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Akdenizli yeni üyeler Avrupa pazarına serbest giriş koşullarından yararlanma hakkını kazandıktan sonra, üye olmayan Akdenizli ülkeler coğrafi yakınlık ve tarım ürünleri çeşitliliğindeki benzerlik sebebiyle rekabet güçlerini tamamen yitirmişlerdir. Zira, 1982 yılında İspanya, Topluluk'a diğer tüm Topluluk dışı ülkelerin yaptığı tarım ürünü ihracatından daha fazlasını gerçekleştirmiştir.²⁶ Bu sebeple İspanya ve diğer Akdeniz ülkelerinin Topluluk'a dahil olması, AET'nin bir anlamda kendi kendine yetebilmesi anlamını taşımaktadır. Ancak, sanayi ürünlerinde yeni katılımlar herhangi bir olumsuzluk oluşturmamıştır; çünkü sanayi ürünlerinin birçoğunda genişleme yıllarına kadar ticari engeller zaten kaldırılmıştır.²⁷

Tüm bunlara ek olarak, ilgili dönemde küresel boyutta yaşanan ekonomik durgunluğun da etkisiyle GAP ile beklenen sonuçlara ulaşılamamış ve 1980'li yılların sonuna gelindiğinde yeni görüşler ortaya atılmıştır. Örneğin, Topluluk Akdeniz ülkelerinin kayıplarının telafi edilmesi için adımlar atılması ve anlaşmaların ticari hükümlerinin uygulanması konusunda fikir belirtirken, Akdeniz ülkeleri de anlaşmalarda düzenlemeler yapılmasını hatta tarım ürünlerinde kaybedilen rekabet şansının yeniden kazanılabilmesi için daha fazla ticari imtiyaz sağlanmasını talep

---

²⁵ Balcıoğlu 49-50.

²⁶ Balcıoğlu 49.

²⁷ Kurtbağ 78-79.

etmişlerdir. AET, Politika'nın tüm bu sonuçlarını "Topluluğun Akdeniz Politikası'na İlişkin Rapor (1975-1988)" ismiyle resmi bir şekilde açıklamıştır.²⁸ Bütün bu gelişmeler çerçevesinde yeni bir Akdeniz politikasına ihtiyaç duyulmuştur.

3.2. İkinci Deneme: Yenilenmiş Akdeniz Politikası

Yukarıda da belirtildiği gibi, GAP istenilen hedeflere ulaşmada ve ilerleyen zamanla birlikte değişen durumlara ve yarattığı ihtiyaçlara yanıt vermede yetersiz kalmıştır. Bu sebeple, var olan politikanın güncellenmesi düşünülmüş ve 1992 yılında Yenilenmiş Akdeniz Politikası (YAP. Renewed Mediterranean Policy – RMP) hayata geçirilmiştir.

3.2.1. Politika'nın Oluşumu

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte değişen politik dengeler, AET'nin stratejik ve jeopolitik önceliklerini yeniden değerlendirerek Güney'e olan ilginin derinleşmesine yol açmıştır.²⁹ Bu politik dengelerin, Topluluk'un doğuya genişlemeye odaklanmasıyla bozulacağı düşünülmüş ve ekonomik yetersizliklerle birlikte politik anlamda karışıklık içerisinde olan bölge ülkelerinin geri planda kalmasının engellenmesi kararlaştırılmıştır. Akdeniz coğrafyasının sınır komşusu olarak değerlendirilerek politik ve sosyolojik stabilite göz önünde bulundurulmuş, Akdeniz'in güvenliği Topluluk'un refahı için önemli bir etken olarak değerlendirilmiş; ayrıca, Akdeniz ticaretinin AET ekonomisinde ciddi bir payının olması da göz önünde bulundurularak Politika'nın düzenlenmesine karar verilmiştir. Örneğin, belirtilen yıl içerisinde Akdeniz ülkeleri, Topluluğun dış ticarete üçüncü büyük müşterisi iken, ihracat öncelikleri sıralamasında da dördüncü sırada yer almaktadır.³⁰

---

²⁸ Kurtbağ 78-79.

²⁹ Kahraman 1733.

³⁰ *Commission Proposes Renewed Mediterranean Policy*, Kasım 1989, European Commission, 2 Temmuz 2012
<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=P/89/71&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>>.

1990 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yapılan bir açıklamayla 1992–1996 arası dört yıllık dönemi kapsayan yeni bir Politika ortaya atılmış ve bu politika ile bir önceki denemeden daha kapsamlı bir uygulamanın söz konusu olacağı belirtilmiştir. Yenilenmiş Akdeniz Politikası ile coğrafyada kalkınmışlık düzeyinin gelişmesi ve buna bağlı olarak da istikrar sağlanması hedeflenmiştir.

3.2.2. Politika'nın Uygulanması

AET, Akdeniz ülkeleri için kalkınma planlarının yapılabilmesi ve uygun görülen mali yardımların verimli bir şekilde kullanılabilmesi adına ilk etapta bu ülkelerin dış borç sorunlarının giderilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu sebeple YAP, bölgesel iş birliğine odaklanması ve mali protokollerin ötesinde kalkınma projelerinin desteklenmesiyle beraber, ilgili ülkelerin Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF) tarafından uygulanan yapısal değişikliklerin olumsuz etkilerinden dolayı uğradıkları kayıpların giderilmesi konularına yoğunlaşarak hazırlanmıştır.³¹

Yukarıda da belirtildiği gibi dış borç sorunu önemli bir engel olarak değerlendirilmiş ve Topluluk ilk etapta bu konuda çözüme ulaşmak adına hedefler belirlemiştir. Bu sebeple, Akdeniz ülkelerinin borçlarının düzenlenmesi için uluslararası bir plana mali destek olmak adına karar alınmıştır.³² Ayrıca mali yardımlar konusunda da ilgili dört yıllık dönem için yoğunlaştırılmış bir uygulama esas alınmıştır. Kalkınma projeleri kapsamında başlatılan çok yönlü iş birliği projeleri ve bu projeler kapsamında sivil toplum kuruluşları arasında ortak çalışmalar yürütülmesi hedeflenmiştir.

Politika'nın uygulanmasının planlandığı döneme bakıldığında; Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan ile mali protokollerin gözden geçirildiği ve güncellendiği görülmektedir. Buna göre; Topluluk, ilgili ülkelere çeşitli altyapı projeleri için mali yardımlarla ve sanayileşme alanında adımlar atılması adına AYB kaynaklı mali desteklerle Politika'nın gerekliliklerini uygulamaya koymuştur.

---

³¹ Kurtbağ 79.

³² Balcıoğlu 52.

Politika kapsamında, İsrail ile de 1975 yılında yapılan anlaşmalar dönemin gereklilikleri doğrultusunda güncellenmiştir. Bu konuda İsrail'in talepleri bulunmaktaydı, bu sebeple 1990 yılında yeni bir Politika'nın uygulamaya konacağı açıklandığında İsrail ile görüşmeler başlamıştır. Ancak, verilecek ticari ayrıcalıkların Ortadoğu Barış Süreci kapsamında değerlendirilmesi sonucu görüşmeler uzamış ve anlaşma 1993 yılında imzalanmıştır. Yeni anlaşma ile sinai ürünler için yapılan ticarete 1975 Anlaşması'na sadık kalınmış; ayrıca, tarım ürünlerinin ihracatında da tavizler verilmiş, kısıtlamalar belirli oranda kaldırılmıştır. Tüm bunlara ek olarak, AET, Filistin yönetimini de mali yardım programları kapsamına almış ve AYB yoluyla destek verilecek bölgelerden birisi olarak belirlemiştir.

3.2.3. Politika'nın Sonuçları

Belirtilen dönem sonunda, AET (Politika'nın son yıllarında AB) ve Akdeniz ülkeleri bir politikayı daha başarısızlık olarak değerlendirilebilecek bir sonuçla tamamlamıştır, zira ekonomik anlamda Politika'nın düşük bir getirisi olmuş, istenilen sonuçlara ulaşmada eksik kalmıştır. Varılan bu noktada birbirinden farklı sebepler bulunmaktadır. Bu sebepler şu şekilde sıralanabilirler:

- a) AET, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra doğuya doğru genişlemeyi de alternatif olarak değerlendirmiş ve YAP ile eş zamanlı olarak kıta Avrupa'sının doğu ülkeleri için de yardım programları hazırlamıştır. Her iki tarafa da yapılan yardımlar kıyaslandığında, her ne kadar Güney'e yapılan yardım miktarları artırılmış ve programlar yoğunlaştırılmış da olsa, yapılan yardımlar Doğu'ya yapılanların yanında düşük oranlı kalmıştır. Bu da Akdeniz ülkelerinin kalkınmasına yeterli gelmediği gibi, bu ülkelerin Topluluk'un asıl amaçlarına olan güvenini sarsmıştır.
- b) Tarım ürünlerinin ihracatında Akdeniz ülkeleri, Topluluk'a yeni katılan Akdenizli ülkeler ile rekabet gücünü yakalayabilecek oranda imtiyaz elde edememiş ve bu durumun kendi ekonomilerini, GAP'da da olduğu gibi, olumsuz bir şekilde etkileyeceğini düşünerek Politika'ya yeterince sıcak bakamamışlardır.

c) GAP'da yaşanan anlaşmazlıklar gibi, YAP'da da Topluluk ülkeleri belirli konularda uzlaşmaya varamamışlardır. Örneğin İngiltere, Almanya ve Danimarka gibi kuzey ülkeleri “Tek Pazar” önerisinden yana tavır alıp, mali yardım paketlerine sıcak bakmazken Fransa, İtalya ve İspanya gibi Akdenizli Topluluk üyesi ülkeler ürün çeşitliliğindeki benzerliklerden dolayı Tek Pazar fikrinin karşısında mali yardım paketlerini savunmuşlardır. Bu durum, Topluluk içinde fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Uzlaşma sağlanması adına varılan noktada ise, tarım ve tekstil ürünleri ticaretinde korumacılık stratejisi tercih edilmiş, bu durum, yine, Güney ülkelerinin dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir.

Sonuç olarak, Avrupa ülkelerinin korumacılığı, kendi içlerinde yaşadıkları anlaşmazlıklar ve Doğu Avrupa ülkelerine yapılan yardımlar karşısında Akdeniz ülkelerine yapılan yardımların yetersiz kalması, Politika ile istenilen noktaya varılmasında başarısızlığa sebep olmuştur. Tüm bunların ötesinde, GAP ile Akdeniz ülkelerinde artan işsizlik oranı, daha da ciddi boyutlara ulaşmış, bu sebeple de Avrupa ülkelerine doğru göçmen akımları başlamıştır. Bu durum “Topluluk yardımları güneye, göçler ise kuzeye gidiyor.” şeklinde yorumlanmış³³ ve AB için de “tehlike”nin boyutu artmıştır.

AB'nin Akdeniz ülkeleri ile mali yardım ve dış ticarete taviz temelleri üzerine kurduğu Akdeniz Politikaları, genel olarak istenilen başarıyı elde edememiştir. Yukarıda sıralanan iki farklı denemede de ortak olan şudur ki, yapılan anlaşmalar yalnızca ekonomi temelli uygulamalar üzerine kurulmuş ve tek başına bölgenin kalkınması için yeterli olmamıştır. Zira Güney'i Kuzey'den ayıran yalnızca ekonomik kalkınma seviyesi değildir. Güney Akdeniz, ekonomik sıkıntılarının yanı sıra, sosyolojik gelişmişlik, politik dengesizlik ve insan hakları temelli uygulamalar konularında da Kuzey'den büyük bir farklılık sergilemekteydi. Bu sebeple yapılan girişimler istenilen sonucu vermemiştir.

---

³³ Kurtbağ 80.

4. TOPYEKÜN KALKINMA TEMELLİ DENEMELER

İki farklı denemede yaşanan olumsuzluklar ve beraberinde getirdiği başarısızlıklar, AB'yi Akdeniz ile yapmayı planladıkları iş birliğinde daha kapsamlı bir proje geliştirmeye itmiştir. Yalnızca ekonomik girişimlerin sonuç getirmediğinin farkındalığıyla, ileriki bölümlerde de açıklanacağı gibi, sonraki uygulamalarda projelerin kapsamı genişletilmiştir.

Bu projeler 1995 yılında günümüze kadar birbirleriyle bağlantılı olarak Kuzey ve Güney arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi adına uygulanmıştır ve sırasıyla şu şekilde isimlendirilmişlerdir: Avrupa – Akdeniz Ortaklığı ve Akdeniz için Birlik.

4.1. Yeni Bir Umut: Avrupa – Akdeniz Ortaklığı

Yukarıda da belirtildiği gibi, AB'nin Akdeniz ülkelerine olan ilgisi çeşitli anlaşma metinleri ile resmileştirilmiş ve genel olarak ekonomik iş birliği yapılması yönünde adımlar atılmıştır. Anlaşmaların daha kapsamlı bir biçimde devam ettirilmesi ihtiyacı 1994 yılından itibaren açıklanmış ve çalışmalara başlanmıştır. Genel olarak Avrupa Komisyonu tarafından devam ettirilen çalışmalar çerçevesinde, Haziran 1994'teki Korfu Zirvesi'nde yeni politikaya olan ihtiyaç vurgulanırken, Ekim 1994 ve Mart 1995 Komisyon tebliğlerinde Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'na yönelik öneriler kamuoyuna sunulmuştur. Aralık 1994 Essen ve Haziran 1995 Cannes Zirveleri'nde ortaya atılan önerilerin onaylanmasıyla, Barselona Bildirgesi, 1995 yılı Kasım ayı Barselona Zirvesi'nde bir araya gelen 15 Birlik üyesi (Avusturya, Belçika, Danimarka, Almanya, İspanya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Birleşik Krallık ve İsveç) ile 12 Akdenizli komşudan (Türkiye, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas, Suriye, Tunus, Malta, Kıbrıs ve Filistin

Yönetimi) oluşan 27 katılımcı tarafından onaylanarak ilan edilmiş, Libya ve Irak da gözlemci statüsüyle sürece dahil olmuşlardır. Ortaklık, AB'nin daha önceki Akdeniz politikalarının sıkışıp kaldığı dar çerçeveden ve kısır döngülü yaklaşımdan tümüyle farklı bir perspektif sunma iddiasını yansıtmaktaydı.³⁴ Hazırlanan Bildiri ile yalnızca ekonomik iş birliği hedef alınmamış, aynı zamanda bölgenin refahı, barış ve güvenliğin sağlanması gibi konular da kapsam dahiline alınmıştır.

İlan edilen süreç ile Akdeniz Havzası'nın barış, istikrar ve refah bölgesine dönüştürülmesi planlanmıştır.³⁵ İddialı bir proje olarak ortaya çıkan Avrupa – Akdeniz Ortaklığı, bölge kalkınmasında yeni bir umut olarak değerlendirilmiştir. İçeriğin önceki anlaşmalara oranla daha geniş kapsamlı tutulması hem Güney hem de Kuzey açısından olumlu bir gelişme olarak algılanmıştır. Zira Güney Akdeniz ülkeleri kalkınma amaçlı olarak projeye sıcak bakarken, Kuzey ülkeleri konuya güvenlik odaklı yaklaşmışlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte var olan Doğu – Batı arasındaki farklılık yerini Kuzey – Güney arası gelişmişlik farkına bırakmıştır. Bu farklılığın yarattığı güvenlik riskleri, milliyetçi, etnik ve dinsel çatışma potansiyeline sahip olan coğrafyada siyasi ve kurumsal açıdan yetersiz kalan Avrupa – Akdeniz ilişkilerinin gözden geçirilmesi, Avrupa ülkeleri tarafından da olumlu karşılanan bir gelişme olmuştur. Avrupa ülkeleri açısından Güney'in yaşadıkları sorunlardan kaynaklanan İslami kökten dinciliğin sebep olabileceği tehlikeler, göç dalgaları, siyasi sığınma talepleri, uyuşturucu kaçakçılığı ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi risklerin ortadan kaldırılması adına Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nda güvenlik de kapsam dahiline alınmış ve Avrupa ülkelerinden tam destek sağlanmıştır.³⁶ Tüm bu tehlikeler içerisinde de, İslamofobi'nin varlığı en büyük tehlike olarak değerlendirilmiştir. Bu sorunun ortaya çıkmasında İran Devrimi'nin yaşanmış olması, Filistin Sorunu ve Cezayir krizlerinde bölgede canlanan siyasal İslam hareketlerinin etkisi olmuştur.³⁷ Bunların dışında, ekonomik anlamda da devam eden ilişkiler ve Avrupa ülkelerinin bölgenin en büyük petrol ve doğalgaz müşterisi olması Kuzey ve Güney arasında ortaklık çalışmalarını kaçınılmazlığını sergilemektedir.

---

³⁴ Kurtbağ 81-82.

³⁵ Uzun 2.

³⁶ Kurtbağ 81-82.

³⁷ Uzun 2.

Barselona Bildirgesi ile kurulan Avrupa – Akdeniz Ortaklığı, Birlik'in Akdeniz Havzası'ndaki bölgesel bütünleşme politikasının bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Barselona Zirvesi'nde Havza'nın önemi üzerinde durulmuş ve AYB içinde bir Avrupa – Akdeniz yatırım mekanizmasının oluşturulması, sabit bir ofis açılması ve Ortaklık üyeleri arasında iş birliğinin düzenli bir şekilde denetiminin yapılabilmesi için Barselona Komitesi adı ile bir kurul oluşturulması kararları alınmıştır.³⁸ Önceki anlaşmalarda eksik olduğu vurgulanan kurumsallaşma, Barselona Bildirgesi'nin yayınlanmasıyla sağlam bir temel üzerine oturtulmak istenmiştir. İlgili denetimlerin yapılabilmesi için 27 ülkenin dışişleri bakanlarının periyodik olarak toplantılar düzenlemesi, ayrıca bakanların ve üst düzey yetkililerin gerektiğinde bir araya gelerek belirli konularla ilgili olarak toplantılar düzenleyebilmelerine dair yetkilendirilmesi de alınan kararlar arasındadır.

Bildirgenin işleyiş sürecinin değerlendirilmesinden önce alt başlıkların incelenmesinin daha yararlı olacağı düşünülmüştür. Böylelikle işleyişte alınan kararlardan önce Bildirge'de yayınlanan maddeler temel oluşturacak ve sonrasında alınan kararların anlaşılmasında kolaylık sağlayacaktır.

Barselona Bildirgesi'nde çalışma programı üç farklı sepet olarak sınıflandırılmıştır. Bunlar; Avrupa – Akdeniz alanında sosyal ve kültürel alanlarda ortaklık, politika ve güvenlik alanlarında ortaklık ve finansal ve ekonomik ortaklık olarak isimlendirilmişlerdir.

4.1.1. Avrupa – Akdeniz Alanında Sosyal ve Kültürel Alanlarda Ortaklık

Hazırlanan ortaklık anlaşması, sosyal, kültürel ve insan haklarını konu edinen uygulamalarda esas alınmak amacıyla hazırlanmıştır. Temel uygulama alanları kültürel ve kültürlerarası diyalogu, cinsiyet ayrımcılığını ve sivil toplumu ilgilendiren konulardır. Ortaklığın bu alandaki uygulamasında temel amaçlar;

---

³⁸ Kahraman 1734.

- İnsani ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel çeşitliliğe bakış açısında hoşgörü yaratılması,
- Çeşitliliğe, farklılığa ve kültürel özelliklere olan saygının artırılması,
- Eşitliğe ve karşılıklı saygıya olan inancın artırılması,
- Karşılıklı olarak önyargıların ortadan kaldırılması,
- Gerek “diğer”lerine karşı anlayışın oluşturulması gerekse de kalıcı problemlere çözüm bulunabilmesi amacıyla karşılıklı bir iletişim ağının oluşturulması,
- “Diğer”lerine karşı olan bakış açısında, var olanı değiştirmek değil birlikte var olabilme anlayışına sahip olabilmek adına diyalog kurulması, şeklinde sıralanabilir.³⁹

4.1.2. Politika ve Güvenlik Alanlarında Ortaklık

Oluşturulan en önemli projelerden bir tanesi de Avrupa Birliği – Akdeniz güvenlik diyalogları sonrasında bir güvenlik tüzüğü hazırlanması projesidir. İki yılı aşan müzakereler sonucunda, komşuluk ilişkilerinde olumlu tutumlar, arama-kurtarma çalışmalarında ve askeri alanda bilgi paylaşımı gibi konularda ortaklık, diğer bir deyişle hem Kuzey hem de Güney için olumlu sonuçlar doğurabilecek olan konular, tüm üyelerin onayını almak için ortaklık anlaşmasına eklenmiştir.

Politika ve güvenlik alanında oluşturulan ortaklığa dair yapılan müzakerelerin uzun sürmesi, Birlik dışı ülkeler tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Bu noktada Birlik, kendi güvenlik politikasını Akdeniz ülkelerine dayatmakla suçlanmış ve Politika’ya karşı bir güvensizlik oluşmuştur. Ancak, sürece engel olan en büyük olumsuzluk, sonraki bölümlerde de açıklanacağı gibi devam eden Arap-İsrail sorunu olmuştur.

4.1.3. Finansal ve Ekonomik Ortaklık

Avrupa – Akdeniz Ortaklığı’nın en temel amaçları arasında, ticari ilişkilerin artırılması ve istikrarlı ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişmişliğe dayalı bir ortak

---

³⁹ Mouslime Kabbaj, “Partnership In Social, Cultural and Human Affairs And Its Influence On Stability In The Region,” Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process, ed. Bo Hult vd. (Stockholm: Swedish National Defence College, 2003) 141.

pazarın kurulması bulunmaktadır. Ortaklık, ekonomik gelişmişliğe ulaşmak amacıyla üç önemli konuya odaklanmıştır. Bu konular; ekonomik büyüme, kilit sektörlerde yenilikler yapılması ve 2010 yılı itibariyle serbest ticaret bölgesinin kurulması olarak sıralanmaktadır. Şimdi bu konuları sırasıyla açıklamaya çalışalım:

4.1.3.1. Ekonomik Büyüme için Koşulların İyileştirilmesi

Akdeniz Havzası'nda ekonomik büyüme için koşulların iyileştirilmesi amacıyla, Avrupa Komisyonu bir mutabakat zaptı hazırlamış ve AYB aracılığıyla çeşitli mali yardım programları düzenlenmiştir.

Bu çerçevede MEDA (Akdeniz Ekonomik Gelişme Bölgesi. Mediterranean Economic Development Area) Programları, koşulların iyileştirilmesi için kullanılan bir mali yardım aracı olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın ekonomik anlamda temelini oluşturduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Hedefe ulaşmak adına MEDA Programları üç ana konuya odaklanmıştır ve bunlar ekonomik geçiş süreci, ekonomik ve sosyal kalkınma ve bölgesel iş birliği şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca programlar, uluslararası, bölgesel ve yerel uygulamaları kapsamı açısından da üçe ayrılmaktadır. Buna göre, programın hedef kitlesi yalnızca kamu kuruluşları değil, aynı zamanda yerel yönetimler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları ve çeşitli kooperatifler de programdan yararlanabilecekleri şekilde kapsam dahiline alınmıştır. MEDA Programları, uygulamaya konulduğu 1996 yılından itibaren Avrupa Komisyonu ve AYB tarafından finanse edilmiş ve programlar iki farklı dönem için uygulamaya konulmuştur. 1996 yılından itibaren üç yıllık bir dönem için uygulanan ve MEDA I olarak adlandırılan program için 3,435 milyon Euro'luk bir bütçe hazırlanmıştır.⁴⁰

MEDA Programları kapsamında uygulamaya konulan projeler ve verilen mali yardım miktarları, kullanıcının ve ülkesinin ihtiyaçları, gelişmişlik düzeyi, projelerin uygulanabilirlik durumu ve projelerle ortaya koyulan gelişmeye bağlı olarak

---

⁴⁰ Nihal Samsun Karabacak, "AB'nin Akdenizli Komşuları ile İlişkileri," *T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Bülteni* 4 (2007): 10.

değişmekteydi. Örneğin, Türkiye ile ilgili olarak Avrupa Parlemontosu'nun aldığı karar doğrultusunda, Türkiye'ye verilecek olan mali kaynakların tamamı sivil toplum alanında yoğunlaştırılmış ve genel olarak mesleki eğitimin desteklenmesi adına mali yardım programları hazırlanmıştır.⁴¹ Ancak tek bir alan için gerçekleştirilmesi planlanan mali yardımlar Türkiye'de, proje seçim alanının kısıtlanması sebebiyle bir dezavantaj olarak değerlendirilmiştir. Buna ek olarak da verilen mali yardım miktarlarına ait bir kıyaslama yapılabilir, gelişmişlik düzeyi ile diğer Güney Akdeniz ülkelerinden ciddi bir fark ile ayrılan İsrail, MEDA Programları'ndan kısıtlı olarak yararlanabilmişken, Tunus diğer ülkelere oranla üç kat fazla mali yardım almıştır.⁴²

MEDA I Programı çerçevesinde ekonomik yenilik ve yapısal uyumu gerçekleştirmek üzere 55 farklı proje hazırlanmış ve kaynakların yaklaşık olarak %86'sı iki taraflı iş birlikleri için kullanılırken, yalnızca geri kalan kısım bölgesel iş birliklerine yönlendirilmiştir. İki taraflı projeler için Ortaklık ülkelerinden ekonomik gelişmişlik seviyesinin yüksek olmasından dolayı İsrail ve ilgili tarihlerde AB'ye adaylık sürecinde olan Malta ve Kıbrıs dışındaki diğer dokuz üyenin tamamı kapsam dahiline alınırken, bölgesel projeler tüm üye devletleri kapsamaktaydı.⁴³ Birinci grup projelerle 2010 yılına kadar Avrupa-Akdeniz bölgesinde kurulması planlanan serbest ticaret bölgesi hedefine uygun makro ekonomik politikaların belirlenmesi ve özel sektörün desteklenerek başta Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ) olmak üzere firmalara mali ve teknik yardımda bulunularak rekabetin gelişimine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.⁴⁴

İkinci grup projeler olarak değerlendirilen mali yardım uygulamaları ile sosyo-ekonomik koşulların geliştirilmesi üzerine yoğunlaşmış ve eğitim, sağlık ve sosyal programlar kapsam dahiline alınmıştır. MEDA I Programı dahilinde üçüncü ve son grup olan projeler ile de Akdeniz ülkelerinde demokratikleşme, sivil toplumun

---

⁴¹ Kahraman 1736-37.

⁴² Narin Güler, "Barselona Süreci ve Akdeniz için Birlik," *İZTO*, Eylül 2010, İzmir Ticaret Odası, 30 Haziran 2012.

<<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/271E2928-83D9-49BD-AB01-4D1CF9767A75/15819/Barselona.pdf>>.

⁴³ Uzun 21.

⁴⁴ Kahraman 1736-37.

güçlendirilmesi ve şeffaflık ilkesinin yaygınlaştırılması adına uygulamalar hayata geçirilmiştir. Türkiye’de ikinci grup projeler kapsamında Avrupa – Akdeniz Kültür Mirası Programı ve Avrupa – Akdeniz Ticaret ve Sanayi Odaları Programı hayata geçirilirken, üçüncü grup projelere örnek olarak da Devlet Reformu Programı uygulamaya konmuştur.

Tüm bu çalışmalar MEDA I Programı kapsamında planlanmış, ancak 1999 yılına gelindiğinde ödemelerin yalnızca %26’lık kısmının yapılmış olması⁴⁵ ve bu sebeple planlanan bütün uygulamaların hayata geçirilememesinden dolayı program güncellenmiş ve 2000-2006 dönemi için MEDA II uygulamaya konulmuştur. MEDA II Programı kapsamında, 2000-2006 yılları arasında projelerin finanse edilebilmesi amacıyla toplam 5,35 milyon Euro’luk bir ödenek hazırlanmıştır.⁴⁶ Bir önceki programda genel olarak yerel ve bölgesel projelere yer verilirken, MEDA II ile uluslararası projelerin gerçekleştirilmesi için mali yardımlarda bulunulması esas alınmıştır.⁴⁷

Ayrıca, 2002 yılında Avrupa – Akdeniz Yatırım ve Ortaklık Kolaylığı (Facility for Euro – Mediterranean Investment and Partnership – FEMIP) kurulmuş ve hazırlanan proje için önemli bir kuruluş halini almıştır. Grafik 4.1. ile de görülebileceği gibi FEMIP başarı ile uygulanmış ve bu uygulama ile günümüze kadar;

- 13 milyar Euro’luk yatırım yapılarak 2300 KOBİ’ye yardımda bulunulmuş böylelikle Akdeniz Havzası’nda 30000 yeni istihdam yaratılmış,
- Finansal kuruluşlar ve özel sektör aracılığıyla bölgede kalkınma sağlamak adına yaklaşık olarak 35 milyar Euro’luk bir ek sermaye hazırlanmış,
- Yerel pazarların desteklenmesi adına 27 milyon Euro’luk yardım sağlanmış,
- Güney Akdeniz ülkeleri ile bilgi paylaşımı adına teknik destek sağlanması amacıyla 102 milyon Euro’luk hibe verilmiştir.

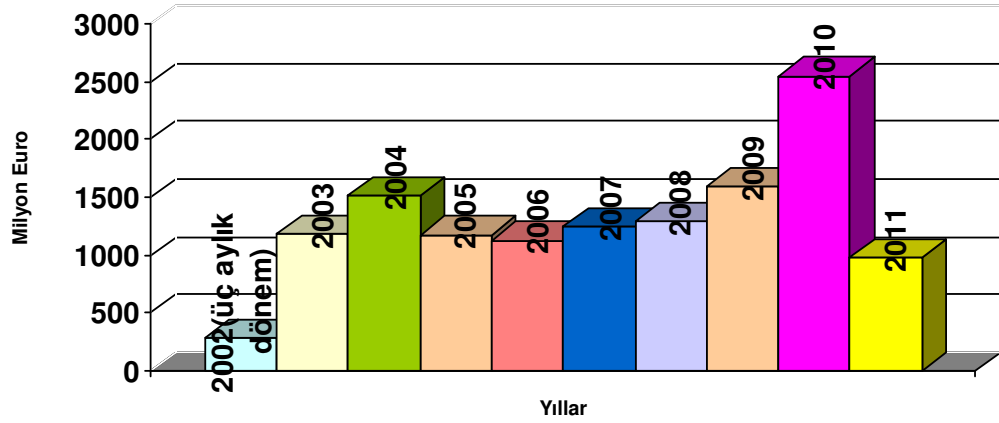
---

⁴⁵ Uzun 21.

⁴⁶ *MEDA Programme*, Nisan 2007, European Commission, 27 Haziran 2012
<http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_es.htm>.

⁴⁷ *From MEDA I To MEDAII: What’s New*, European Commission, 3 Nisan 2012
<http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/publication/special_feature21_en.pdf>.

Ayrıca sektörel bazda yasal ve düzenleyici uygulamalar, yatırım, destekleme, AR-GE konularında projeler uygulamaya konulmuştur. Tüm bu proje uygulamalarının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve sürdürülebilir bir yatırım ağıının oluşturulabilmesi için Avrupa – Akdeniz Bölgesi ülkeleri bakanlarından oluşan yetkili grupların yaratılması konusunda uzlaşmaya varılmıştır.

Şekil 4.1. Yıllara göre FEMIP Hibeleri (2002 - 2011)

Kaynak: *FEMIP Overview*, European Investment Bank, 5 Temmuz 2012 <<http://www.eib.org/projects/regions/med/about/index.htm>>.

4.1.3.2. Kilit Sektörlerde Yenilikler Yapılması

Kilit sektörlerde yenilikler yapılması, Ortaklık paketlerinin en önemlilerinden birisi olarak değerlendirilmiştir. Bakanlıklar düzeyinde, düzenli olarak teknik bilgi paylaşımına yönelik toplantılar planlanan reform sürecinde, sonuca ulaşmak adına yapılan en somut çalışmalar olmuştur. Reform süreci genel olarak kapasite artırımı ve altyapıda iyileştirme gibi düzenleyici unsurlar üzerine yoğunlaşmıştır. Havza'nın gelişmişlik bakımından eşit seviyelere ulaşması adına yenilikler yapılması planlanan ve kilit sektörler olarak adlandırılan sektörler şu şekildedir:

- Enerji
- Çevre
- Su
- Sürdürülebilir Gelişmişlik

- Tarım
- Sağlık
- Ulaşım
- Turizmciilik
- Sanayi
- Bilgi toplumu yaratılması

4.1.3.3. 2010 Yılı İtibariyle Serbest Ticaret Alanı Kurulması

Avrupa – Akdeniz Ortaklığı, hedefinde ekonomik kalkınmayı amaçlamış ve varılmak istenilen noktaya ulaşılmasında mali iş birliği ile zaman içerisinde bir serbest ticaret bölgesinin kurulması, en temel uygulama olarak planlanmıştır. Avrupa – Akdeniz Ortaklığı’ndan önce de belirli sektörlerde çeşitli anlaşmalarla uygulamaya konulmaya çalışılan gümrüksüz ticaret alanının, aşamalı olarak genişletilmesi ve 2010 yılına gelindiğinde tüm Ortaklık ülkelerinin faydalanabileceği bir serbest ticaret alanının kurulması planlanmıştır.

Müzakerelerin sonunda, ulaşılması planlanan serbest ticaret alanına hizmetler, iş kurma hakkı, tarım ve balıkçılık sektörleri dahil edilmiştir. Akdeniz Havzası Serbest Ticaret Bölgesi’nin, Ortaklık üyesi ülkeler arasında serbest ticaret anlaşmalarıyla yapılması kararlaştırılmıştır. Oluşturulması planlanan serbest ticaret alanının tamamlanmasına gidecek yolda, üyeler arası yapılacak anlaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek bölgesel iş birlikleri de AB tarafından desteklenmiş, aşamalı olarak tüm Havza’ya yayılacak olan anlaşmalarda yalnızca Güney-Kuzey iş birlikleri değil, Güney-Güney iş birlikleri de birer olumlu adım olarak nitelendirilmiştir.⁴⁸ Ayrıca herhangi bir Güney-Güney ortaklık anlaşmasına taraf olan Akdeniz ülkeleri, Avrupa ile uyguladıkları ikili ticaret serbestliğini kendi aralarında da uygulamak durumunda bırakılmışlardır. Bu da bölgesel iş birliklerinin genişlemesi ve tüm Ortaklık üyesi ülkelere yayılması için başarılı bir düşüncedir. Örneğin, 2004 yılında Tunus, Fas, Mısır ve Ürdün arasında imzalanan Agadir Anlaşması bölgesel serbest ticaret alanının

---

⁴⁸ *European Commission External Relations*, European Commission, 17 Nisan 2012
<http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/etn/finance_en.htm>.

oluşturulması için başarılı bir çalışma olarak değerlendirilmekteydi. Agadir Anlaşması'yla, anlaşmanın imzalandığı tarih olan 2004 yılı verilerine göre yüz milyon nüfuslu bir coğrafyada, toplam 150 milyar Euro'luk Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya sahip bir piyasa yaratılması planlanmış ve AB tarafından heyecan verici bir gelişme olarak nitelendirilmiştir.⁴⁹

İmzalanan anlaşmalar uyarınca, standardizasyon çalışmaları, yatırım, sanayi, tarım, ulaştırma, enerji, telekomünikasyon ve enformasyon teknolojisi, turizm, çevre, bilim ve teknoloji, su, balıkçılık gibi alanlarda iş birliği ile sınırlandırılmıştır. Bununla beraber sosyal, kültürel ve insani dayanışma alanında insan kaynaklarının geliştirilmesi, belediyeler, kültürler ve uygarlıklar arası diyalog, medya, gençlik, sivil toplumlararası değişim programları, sosyal gelişme, sağlık, göç, terörizm, uyuşturucu ve örgütlü suçlarla mücadele gibi alanlarda iş birlikleri gerçekleştirilmesi planlanmıştır.⁵⁰ Farklı yıllarda üye ülkelerle karşılıklı anlaşmalar imzalanmış ve her bir protokolde ayrı ayrı belirtilen koşullara göre ve yine her bir anlaşmada belirtilen tarihten itibaren yürürlüğe girmek koşuluyla projeler uygulamaya konulmuştur. Tablo 4.1.'de AB'nin Akdeniz ülkeleri ile serbest ticaret alanının oluşturulmasına yönelik yaptığı anlaşmalar ve yürürlüğe girdiği tarihler belirtilmiştir.

İmzalanan ikili anlaşmalar ve AB'nin genişleme süreciyle birlikte 2010 yılına gelindiğinde oluşturulması planlanan serbest ticaret alanının Avrupa Serbest Ticaret Birliği⁵¹ (European Free Trade Association – EFTA) ülkelerinin de katılımıyla 40 ülke ve yaklaşık 700 milyon tüketiciyle dünyanın en büyük serbest pazarı olması düşünülmüştür.⁵²

---

⁴⁹ *Akdeniz'de Yeni Ticaret Bölgesi Anlaşması*. Mart 2004, Diplomatik Gözlem, 14 Nisan 2012 <<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-7157/akdenizde-yeni-ticaret-bolgesi-anlasmasi.html>>.

⁵⁰ Tok 34.

⁵¹ 3 Mayıs 1960 yılında kurulmuş, merkezi Cenevre'de bulunan uluslararası ticaret örgütüdür. Kurucu üyeler İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, Portekiz ve Avusturya'dır. Bu ülkeler zaman içerisinde EFTA'dan ayrılarak AB'ye (1992'den önce AET'ye) katılmışlardır. Günümüzde yalnızca dört üyesi bulunmaktadır ve bunlar; Norveç, İsviçre, İzlanda ve Lihtenştayn'dır. Örgütün kuruluş amacı, Avrupa Birliği'ne alternatif bir serbest ticaret bölgesi oluşturmaktır.

⁵² Tok 34.

Tablo 4.1. Avrupa - Akdeniz Ortaklık Anlaşmaları

Kaynak: *Euro-Mediterranean Trade Relations are Healthy and Growing*, Temmuz 2012, European Commission, 10 Temmuz 2012 <<http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/euromed/>>.

Ülkeler	Anlaşma İmza Tarihi	Anlaşmanın Yürürlüğe Girdiği Tarih
Tunus	Temmuz 1995	Mart 1998
İsrail	Kasım 1995	Haziran 2000
Fas	Şubat 1996	1 Mart 2000
Filistin Yönetimi	Subat 1997	Temmuz 1997 (Geçici Anlaşma)
Ürdün	Kasım 1997	Mayıs 2002
Mısır	Haziran 2001	Haziran 2004
Cezayir	Nisan 2002	Eylül 2005
Lübnan	Temmuz 2002	Nisan 2006
Suriye	-	2008 yılında parafe edildi
Türkiye	Mart 1995	Ocak 1996

4.1.4. Avrupa – Akdeniz Ortaklık Süreci'nin İşleyişi

Sürecin ilk yılına baktığımızda, Ortadoğu'da sakin bir yıl geçmemesine rağmen çalışmaların aksamadan devam ettiğini görmek mümkündür. Arap – İsrail sorununun yaşanmasına karşın, sürecin işleminde cesaret verici gelişmeler yaşanmıştır. 1996 yılının Nisan ayında Avrupa – Akdeniz Kültür Bakanları toplantı düzenlerken, aynı yıl içerisinde Mayıs ayında da ilgili ülkelerin sanayi bakanları bir araya gelerek uzmanlık alanlarında yapılabilecek iş birliklerine dair bir bildiri yayınlamışlardır. Yapılan bu toplantıları enformasyon ve turizm bakanlarının bir araya gelerek yaptıkları toplantılar izlemiş ve ilgili alanlarda iş birlikleri üzerinde durulmuştur. Tüm bunlarla birlikte, Barselona Bildirgesi'nde de kararlaştırıldığı gibi siyasi diyalog ve güvenlik konularının ele alınması için belirtilen konulardan sorumlu üst düzey yetkililer bir araya gelerek Avrupa – Akdeniz Paketi'nin kurulması ile ilgili olarak içerik görüşmelerine başlamışlardır. Ancak, devam eden görüşmeler sonrasında bir pakt hazırlanmasındansa,

şart hazırlanmasına ve bu şartın Barcelona Bildirgesi ile eşdeğer nitelikte olmasına karar verilmiştir.⁵³

1996 yılında yaşanan olumlu gelişmeler, 1997 yılında yeniden canlanan Arap – İsrail gerginliği sebebiyle yerini aksaklıklara bırakmıştır. 1997 yılının ilk çeyreğinde İsrail'in Doğu Kudüs için yeni Yahudi yerleşim planları yapması kararı, Arap Birliği tarafından İsrail'in boykot edilmesiyle karşılık bulmuş ve coğrafya yeni bir kriz sürecine girmiştir. Yaşanılan olumsuzlukların hemen ardından, Nisan ayında Malta'da gerçekleştirilen İkinci Avrupa – Akdeniz Konferansı bu olumsuzluklardan etkilenmiş ve herhangi bir karar alınmadan Konferans dağılmış, Konferans'a ait rapor ise ancak bir aylık bir gecikmeden sonra yayınlanabilmiştir. Ortaklığa üye ülkelerin Barcelona Süreci ile Ortadoğu Barış Süreci'ni birbirinden farklı olarak değerlendirme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmış⁵⁴, politik gerginlikler bir kez daha ekonomi tabanlı bir Ortaklık çalışmasına engel olarak karşımıza çıkmıştır.

Gecikme ile yayınlanmış olan raporda, “Avrupa – Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı”na ait çalışmalara devam edilmesi, siyasi ve güvenlik yazışmaları ile dış politika enstitüleri ağının kurulması (Euro-Mediterranean Study Commission – EUROMESCO) ve Malta'da ilgili ülke diplomatlarını hedef alan eğitim seminerlerinin düzenlenmesi konusunda kararlar yayınlanmıştır. Bunun dışında Konferans süresince herhangi bir sonuca bağlanamasa da çeşitli konularda şikayetler dile getirilmiştir. Örneğin, bir önceki bölümde açıklanan MEDA yardımlarının ödenmesinde yaşanan gecikmeler ve Güney'den eğitim, iş ve turistik amaçlı olarak Avrupa ülkelerine yapılan ziyaretlerde yaşanan vize sorunu gündeme getirilen konular arasında olmuştur.

Yaşanılan olumsuzluklar yalnızca Arap – İsrail Sorunu'nun yarattığı krizle sınırlı kalmamıştır. OTP'den kaynaklanan korumacı yaklaşım Avrupa – Akdeniz Ortaklığı süresince de devam etmiştir ve bu durum Mısır tarafından protesto edilmiştir. Eş zamanlı olarak Cezayir'de yaşanan siyasi istikrarsızlık ve Kıbrıs'ta Türk ve Rum

---

⁵³ Kurtbağ 84.

⁵⁴ Kurtbağ 84.

taraflarının yeniden sorunlu bir döneme girmesi de Ortaklık çalışmalarının sorunsuz bir şekilde devam ettirilmesine engel olmuştur.

1998 yılına gelindiğinde, bir önceki yıl yaşanan olumsuzluklar dile getirilerek tüm taraflar tarafından ilişkilerin canlandırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu durumu takiben, Haziran ayında Palermo’da düzenlenen Avrupa – Akdeniz Konferansı’nda, olumlu sonuçlara ulaşılması açısından Arap – İsrail Sorunu göz ardı edilmiş ve görüşülmesi gereken konular kapsamına dahil edilmemiştir. Bunun yanında, bir önceki yıl yayınlanan Konferans Raporu’nda da belirtildiği gibi, Avrupa – Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı ile ilgili olarak görüşmelere yeniden başlanmıştır. Palermo’da düzenlenen Konferans bir önceki yıla oranla daha olumlu bir havada tamamlanmış ve ilişkilere canlılık getireceği yönünde bir umut olmuştur.

Coğrafya’nın siyasi açıdan dengeli bir tutum sergileyememesinden ötürü, ekonomi tabanlı da olsa hayata geçirilen Ortaklık hassas bir yapıda varlığını devam ettirmiş ve bölgede yaşanan her türlü siyasi gelişmeden olumlu veya olumsuz olarak etkilenmiştir. 1998 yılında yine benzer bir gelişme süreci etkilemiş ve pozitif yönlü bir ivme kazandırmıştır. ABD’nin girişimleri ile İsrail ve Filistin topraklarını temsilen Filistin Kurtuluş Örgütü arasında Wye Nehri Memorandumu imzalanmış ve İsrail Batı Şeria’nın %13’ünden çekilmeyi kabul ederken Filistin Kurtuluş Örgütü de güvenlik konusunda taahhütlerde bulunmuştur. Bölgede sakin bir döneme geçişin başlangıcı olma özelliği taşıyan bu gelişme Avrupa – Akdeniz Ortaklığı’nın tüm taraflarınca memnuniyetle karşılanmıştır.⁵⁵ Memorandumdan hemen sonra, Brüksel’de Avrupa – Akdeniz Parlamenterler Forumu düzenlenmiş ve Barselona Süreci’ne parlamenter bir boyut getirilmesi planlanmıştır.

1999 yılı Nisan ayında Stuttgart’ta yapılan Üçüncü Avrupa – Akdeniz Konferansı’nda bir araya gelen bakanlar, Ortadoğu Barış Süreci’nde, günden güne daha büyük bir küresel güç haline gelen AB’nin rolünün arttığını ve bu konuda atılacak adımların bölgede istikrarın ve huzurun sağlanması açısından gerekliliğini

---

⁵⁵ Kurtbağ 85.

belirtmişlerdir. Konferans'ta yoğun bir şekilde güvenlik problemleri ve Avrupa – Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı üzerinde durulmuş, bununla birlikte Serbest Ticaret Bölgesi'nin kurulmasında varılan nokta ile birlikte çevre, enerji, sanayi, deniz taşımacılığı ve enformasyon toplumu oluşturulmasında etkili olabilecek projelerin başlaması konuları görüşülmüştür.

Bir sonraki yıl Kasım ayında Marsilya'da düzenlenen Dördüncü Avrupa – Akdeniz Konferansı, bölgede yaşanan siyasi sorunlarla eş zamanlı olarak gerçekleşmiş ve Suriye ile Lübnan Konferansa katılmamıştır. Bu şartlar altında, daha önce Marsilya Konferansı'nda kabul edilmesi planlanan Barış ve İstikrar Şartı görüşilememiş ayrıca siyasi diyalog ve güvenlik konularında bir gelişme kaydedilememiştir. Güvenlik konularından silahsızlanma, silahların kontrolü ve kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi gibi uygulamalarda sonuca varılamamış olması Barış ve İstikrar Şartı'na olan güveni de sarsmıştır. Bu şartlarda ileriki bir dönemde Şart kabul edilse dahi, yukarıda sıralanan birincil güvenlik konularının kapsam dahiline alınmasında zorluklar çıkacağına dair bir inanç oluşmuş ve Şart'ın yalnızca ikincil güvenlik konuları (göç ve sığınma talepleri) ile sınırlı kalacağına dair bir güven kaybı oluşmuştur.

2001 yılı Kasım ayında Brüksel'de yapılan toplantıya ABD'ye gerçekleştirilen 11 Eylül Saldırıları damgasını vurmuş, toplantıda terör saldırıları kınanmış ve Müslüman dünyası ile terörün bağdaştırılması görüşlerinin yok edilmesi açısından başarılı bir örnek olma özelliği taşıyan Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nda kültürlerarası diyalogun artırılması yolunda daha somut adımlar atılması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte, Barış ve İstikrar Şartı ile ilgili olarak belirsizliğin giderilmesi, çalışmaların yeniden hızlandırılması yolunda görüş birliğine varılmış ve çalışmaların sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Brüksel toplantısından sonra, var olan İslamofobi'nin 11 Eylül saldırıları ile daha da somut hale gelmesi sonucu Ortaklık'da daha önce ihmal edildiği düşünülen adalet ve içişlerinde iş birliği konuları üzerinde durulması planlanmış ve özellikle kültürel anlamda çalışmalar yapılması hızlandırılmıştır. Hızlandırılmış çalışmalar

sonucunda, 2002 yılının Nisan ayında Valensiya’da gerçekleştirilen Beşinci Avrupa – Akdeniz Konferansı için hazır bir gündem oluşturulmuştur. İsrail’in Cenin kasabasını işgal etmesi, İkinci İntifada’nın belirtilen tarihte devam etmesi ve Suriye ile Lübnan’ın Konferansa katılmaması, bir kez daha İstikrar ve Barış Şartı’nın onaylanmasına engel olmuş ancak hazırlanan gündeme dair çalışmaların yapılması için bir engel oluşturmamıştır. Konferansta güvenlik politikası geri planda bırakılarak, ekonomik ve sosyo-kültürel konular üzerinde durulmuştur.

Valensiya Konferansı’nda ekonomik anlamda kaydedilmek istenilen gelişmelerde yeni bir fikir ortaya atılmıştır. İspanya’nın gündeme getirdiği bu fikir, Akdenizli ortaklar ile Avrupa – Akdeniz Yatırım Bankası adı altında bir ortak fonun oluşturulmasıydı. Bu fikir Konferans süresince tartışılmış ancak sonuçta Avrupalı ülkelerin de desteklediği üzere AYB’den alınan kredilerle sağlanan mali yardımlar sayesinde devam edilmesi kararına varılmıştır. Bu konuda fikre sıcak bakmayanlar, mali yardımlar konusunda da daha önce benzer tepkiler veren kuzey Avrupa ülkeleri olmuştur. Bu ülkeler, hazırlanacak bir yatırım fonunun idaresinin 27 ülke tarafından dönüşümlü bir şekilde yapılması fikrine sıcak bakmamışlardır.

Konferansta sosyo-kültürel alanda alınan kararlar doğrultusunda göç akımları ve göçmenlerin uyumu ile ilgili konular, terörizm, organize suç ve kaçakçılık konuları üzerinde durulmuş ve tüm devletler ortak olarak bu sorunlarla mücadele konusunda uzlaşmışlardır. Ayrıca, 11 Eylül Saldırıları ile birlikte önem kazanan kültürlerarası diyalog kurulması konusunda da olumlu gelişmeler yaşanmış, “Kültürler ve Uygarlıklar Arasında Eylem Planı” adı altında özel bir inisiyatif oluşturulmuştur. Bu konunun ele alınması amacıyla da Avrupa – Akdeniz Vakfı’nın kurulması kararlaştırılmıştır. Tüm bu sonuçlarıyla değerlendirildiğinde Valensiya Konferansı, Ortaklığın oluşturulmasından bu yana yapılan toplantılar içerisinde somut sonuçlara ulaşılması açısından en verimli toplantı olarak kayıtlara alınmıştır.

4.1.5. Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın Sonuçları

Avrupa – Akdeniz Ortaklığı, kendisinden önce yapılmış olan girişimler içerisinde bir ilki başarmış olan bir girişim olarak değerlendirilmelidir. Global ve Yenilenmiş Akdeniz Politikalarının aksine, Akdeniz Havzası bir bütün olarak değerlendirilmiş ve bir “ortak alan” yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımın benimsenmesinin yarattığı önem şu şekilde açıklanabilir: Havza'nın bir bölge olarak değerlendirilmesi için gerekli coğrafi bütünlük, değerler ve çıkarlar gibi ortak unsurları taşıdığı kabul edilmiştir.⁵⁶ Bölgenin, bir ortak alan şeklinde değerlendirilmesiyle beraber, Ortaklık'ın amacı olarak dile getirilen barış, istikrar ve refaha ulaşmada her ülkenin eşit anlamda yol alabileceği ve görüş bildirebileceği kabul edilmiştir.

Önceki bölümlerde de çok defa belirtildiği üzere, Havza'nın güney kesimi politik anlamda istikrar yakalayamamıştır. Arap-İsrail sorunu sık sık canlanmış ve sürecin ilerlemesinde büyük bir engel oluşturmuştur. Ancak Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın bir başarısının bu noktada belirtilmesi gerekmektedir. Barcelona Bildirgesi'nin hazırlandığı Barcelona Konferansı, İsraili temsilcileri Suriyeli ve Lübnanlı temsilcilerle uzun süreden sonra ilk kez bir araya getirmiştir. Ortaklık toplantıları, Birleşmiş Milletler dışında çatışma halindeki tarafları bir araya getiren bir diğer çok taraflı forum olma özelliğini elde etmiştir. Bu durum AB tarafından büyük bir siyasi başarı olarak değerlendirilmiştir.⁵⁷ Ancak bu başarı, 2002 yılında Lübnanlı ve Suriyeli temsilcilerin, Arap-İsrail sorununun yeniden canlanması sebebiyle Valensiya Konferansı'na katılmaması sonucu, istenilen seviyeye ulaştırılamamıştır.

Ayrıca, Ortaklık yine kendisinden önceki denemelerle kıyaslanırsa, Akdeniz Havza'sına karşı olan yaklaşımın dışında hem uygulama biçimi hem de kapsam olarak birçok noktada farklılık gösterecektir. Bu sebeple Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın ilişkilere birçok açıdan yenilikler getirdiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Örneğin, ilişkiler yalnızca ekonomik boyut üzerine değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik alanlarda da ortaklıklar üzerine planlanmıştır. Bu şekilde, daha önceki denemelerde

---

⁵⁶ Uzun 12-13.

⁵⁷ Uzun 17.

yalnızca ekonomik olarak değerlendirilen gelişmişlik farkının, daha farklı boyutlarda değerlendirilmesi sağlanmış ve daha somut sonuçlara ulaşmada önemli bir yol kat edilmiştir. Kapsamın genişletilmesiyle birlikte, mali yardımlar insan hakları, demokrasi, hukuk anlayışının geliştirilmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesi için de kullanılmış ve Kuzey ile Güney arasındaki diyalogun çok taraflı bir şekilde güçlendirilmesi planlanmıştır.

Tüm bunlarla beraber, bir komisyon hazırlanması ve periyodik olarak toplantıların yapılması planlanan çalışmaların takip edilmesini sağlamış ve böylelikle hem hazırlanan projeler için yaptırım uygulanması yoluna gidilmiş, hem de ortak bir iş birliği bilincinin yaratılması sağlanmıştır. Ortaklık ile tüm Havza'yı kaplayan bir iş birliği projesi ortaya atılmış da olsa, iki taraflı anlaşmaların da güncellenerek yeniden hayata geçirilmesi ve böylelikle adım adım bölgesel bütünlüğün sağlanmasının planlanması da yine Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın beraberinde getirdiği yeniliklerden birisi olarak belirtilmelidir. Bu şekilde, hem yerel anlaşmalarla başlayacak sürecin bölgeselliğe ulaşmada daha hızlı sonuçlar getireceği düşünülmüş, hem de iki sürecin birbirini tamamlaması öngörülmüştür. Kısacası, Ortaklık kendisinden önce geliştirilen politikalara göre, sürdürülebilir ve eşit söz hakkına sahip ülke temsilcilerinin oluşturduğu bir komisyon tarafından denetlenebilir, çeşitliliğe ve karşılıklı değerlere saygılı bir diyalogun kurulmasını planlayan başarılı bir çalışma olarak ortaya atılmıştır.

Tüm planlamaların başarılı bir şekilde yapıldığı, her türlü politikanın değerlendirmeye alındığı, kontrol mekanizmasının oluşturulduğu, ilişkilerde yeni bir umut olarak değerlendirilen ve kendisinden çok şey beklenen Avrupa – Akdeniz Ortaklığı, birçok sebepten ötürü umutları boşa çıkarmış ve hayal kırıklığı yaratmıştır. Tüm bu planlamalar gerek Kuzey gerekse de Güney Akdeniz ülkeleri tarafından heyecanla karşılanmış olsa da, oluşum aşamasından itibaren süreç sıkça eleştirilere maruz kalmıştır.

Ortaklık süreci ile ilgili olarak en ciddi eleştiriler, 2010 yılı itibariyle Serbest Ticaret Bölgesi'nin oluşumunda yaşanan aksaklıklar için gündeme getirilmiştir. İlk

etapta, kurulması planlanan bölgenin Akdeniz ülkeleri için değil, AB ekonomisinin yararına olacağına dair kuşku ortaya atılmıştır. Bu kuşku, sürecin tamamlanması için gerekli anlaşmaların imzalanmasında yaşanan gecikmelerle birlikte daha somut bir hal almıştır. Yapılan anlaşmalarla Serbest Ticaret Bölgesi'nin tamamlanmasına giden süreçte, Akdeniz ülkelerinin yaşayabileceği zorluklar ve AB'nin kendi içerisindeki korumacı yapısından kaynaklı bazı çifte standartlı uygulamaların ortaya çıkması sürecin sağlıklı bir biçimde ilerlemesine engel olmuştur. Örneğin, OTP'den dolayı tarım ürünleri bir kez daha ortaklık anlaşmaları kapsamına dahil edilmemiş ve Akdeniz ülkelerinin Kuzey komşuları karşısında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tek konunun kapsam dışı kalması eleştirilere sebep olmuştur.

Ayrıca, 14 yıllık bir geçiş sürecinin ardından oluşturulması planlanan Serbest Ticaret Bölgesi içerisinde iş gücünün serbest dolaşım hakkının olmaması sürece ilişkin bir diğer eleştiri konusu olmuştur. Güney Akdeniz'den Kuzey'e doğru olan göç akımları AB tarafından bir tehdit ve engellenmesi gereken bir durum olarak değerlendirilmiş ve Birlik'in bu konudaki katı tavrının değişmeyeceği öngörülmüştür. Bu çerçevede, serbest dolaşım hakkının verilmemesinin yanında, nitelikli iş gücü için de vize kolaylığının bulunmaması, göç ve göçmenlik konularında katı bir tutum sergilenmesi ve kültürlerarası diyalog temelli sosyo-kültürel ortaklık sepetinin bulunmasına rağmen, göçmen halkın kültürüyle ilgili önyargının ortadan kaldırılamaması, Güney ülkelerinin sürece olan inancını yitirmesine sebep olmuştur. Ayrıca, kişilerin serbest dolaşımı olmadan da kültürlerarası saygının oluşturulması çerçevesinde istenilen etkileşimin yaratılamayacağı, ancak bunun yerine Havza'nın Güney'inde tek başına bir Kuzey etkisinin ortaya çıkacağı düşünülmüştür. Bu durum genel algının değişmesine yol açmış ve aslında planlananın Kuzey – Güney ortaklığı değil, sosyo-ekonomik anlamda Kuzey kontrolünde bir Güney'in yaratılması olduğu düşünülmüştür.

Ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla gümrük vergilerinin kaldırılması, Akdenizli ülkeler açısından çeşitli avantajlar sağlarken, aynı zamanda dezavantajların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ticaretin serbestleştirilmesi adımları ile birlikte, büyüme teşvik edilmiş, ürün çeşitliliği artırılmış, ortaya çıkan rekabet sayesinde

fiyatlarda tüketici lehine değişmeler yaşanmış ve özel sektör yatırımları artırılmıştır ancak, yerli firmaların rekabet güçlerinin yok olması ve beraberinde getirdiği iflaslar sosyo-ekonomik anlamda büyük birer sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Güney Akdenizli ülkelerin ekonomilerinin güçlendirilmesi adına planlanan mali yardım programları da yine eleştirilere sebep olmuştur. AB tarafından planlanan ve hazırlanan bütçe hesaplarıyla somutlaştırılan mali yardımların yalnızca bir kısmı hayata geçirilebilmiştir. Örneğin MEDA Programları istenilen biçimde işlememiş ve yetersiz kalmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, MEDA I yardımlarının yalnızca %26'lık kısmı yani 890 milyon Euro istenilen amaç için kullanılmıştır.⁵⁸ Revize edilmesi kararlaştırılarak MEDA II adı altında yeni bir program ile bütçe artırılmış olsa da uzun zamana yayılan projeler Akdeniz ülkelerinin gelişimi için istenilen sonuçları verememiştir. Ayrıca ekonomik anlamda yetersiz kalan mali yardım politikalarının yanı sıra, AB'nin aynı zamanda Doğu Avrupa ülkelerine odaklanması ve Avrupa iş dünyasının Güney'e yeterli ilgi göstermemesi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının düşük seviyede kalması da ekonomik gelişmişliğin istenilen seviyeye ulaşmasında başarısız olduğunun göstergesidir.⁵⁹

Ortaklığın vardığı nokta, genel olarak iki önemli engelle karşılaşılmamasından dolayı ortaya çıkan bir başarısızlık olarak özetlenebilir. Kuzey ile Güney arasında ekonomik gelişmişlik açısından var olan ciddi farklılık sonucu istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Politikalar, AB'nin sosyo-ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak Güney'e uygulanmak istenmiş ancak benzer koşulların var olmamasından dolayı planlanan sonuçlar elde edilememiştir. Bir diğer sebep olarak da kaldırılan gümrük vergilerini sübvansiyone edebilecek düzeyde bir ticaret hacminin bulunmaması sebebiyle, Güney ülkeleri hem önemli gelir kalemlerinden vazgeçmek durumunda kalmışlar hem de istenilen oranda fayda sağlayamamışlardır. Ayrıca

---

⁵⁸ Kurtbağ 91.

⁵⁹ Aslıhan P. Turhan, "AB Akdeniz Politikası ve Arap Baharı," *Bilgesam*, Ocak 2012, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 7 Nisan 2012
<http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2005:ab-akdeniz-politikas-ve-arap-bahar&catid=70:ab-analizler&Itemid=134>.

yetersiz de olsa var olan doğrudan sermaye yatırımları yerel tüketiciyi olumsuz etkileyerek farklı boyutta sosyolojik bir soruna sebep olmuştur.

Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın çok taraflı kapsamı incelendiğinde, beklentilerin karşılanamamasının yalnızca ekonomik olarak kendini göstermediğini fark etmek mümkündür. Politik anlamda da uygulamaya konulması planlanan projeler hayata geçirilememiştir. Örneğin, düzenlenen konferanslarda sürekli olarak tamamlanması ve daha sonra da imzalanması beklenen Avrupa – Akdeniz Barış ve İstikrar Paktı, ilk etapta Akdenizli ülkelerin isteksizlikleri sebebiyle bir “şart” halini almış ancak sonuçlandırılmamıştır.

Coğrafyanın barış ve istikrar açısından başarılı bir görüntü sergileyememesi de Ortaklık sürecinin olumsuz olarak etkilenmesine yol açmıştır. Arap – İsrail sorununun sürekli olarak gündemde kalması ve zaman zaman daha ciddi boyutlara ulaşması uygulamalarda beklenen adımların atılmamasına sebep olmuştur. Örneğin, yukarıda bahsedilen Avrupa – Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı'nın imzalanamamasındaki en büyük etken yaşanan Arap – İsrail sorunudur. Anlaşmazlıkların tırmandığı zamanlarda taraflar konferanslar için biraraya gelmekten kaçınmış ve bunun sonucunda planlanan zamanlama ile devam edilememiştir. Ayrıca, şartın oluşturulmasında en önemli araç olarak görülen güven artırıcı önlemlerin alınması başarılamamış, süreç ile ilgili sorundan ötürü tamamlanamamıştır. Bu konu ilk etapta dar bir kapsam içinde değerlendirilmiş ve yalnızca güvenlik ve siyasi konularla ilgili sepete dahil edilmiştir. Üzerinde çalışmalar yapılan önlemlerden yalnızca çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi konularında ilerleme sağlanabilmiş; ancak savunma harcamaları, askeri tatbikatlar öncesi yasal bildirimler ve savunma faaliyetlerinde bilgi değişimi gibi savunma ve silah kontrolü ve silahsızlanma konularında hiçbir gelişme kaydedilememiştir.

Belirtildiği üzere, düzenlenen konferanslar sırasında sadece belirli konular üzerinde durulmuş, savunma enstitüleri ağı kurulmasına dair her hangi bir çalışma yapılmamıştır. Güney Akdenizli ülkelerin askeri konularda aldığı gizlilik kararı dolayısıyla ortaya çıkan bu durum Ortadoğu Barış Süreci ile de etkileşim içinde

olduğundan coğrafya açısından önemli her iki sürecin de daha karışık bir yapıya bürünmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle Arap ülkeleri tarafından isteksizlikle karşılanan askeri savunma sistemlerinde şeffaflık ilkesi, İsrail'in yararına bir karar alınacağına dair kuşkulardan ötürü sıcak karşılanmamış ve askeri konularda atılacak her türlü adımın benzer bir sonuç yaratacağı düşüncesi, sürecin ilerlemesine engel teşkil etmiştir.

Sürecin güvenlik ayağına karşı ortaya çıkan kuşkulardan süreci durdurmasından dolayı güven artırıcı önlemleri diğer iki sepete de yayma konusunda düzenlemeler yapılması fikri ortaya atılmış ve 1998 yılı Mayorka Konferansı'nda ilgili konuda karara varılmıştır. Ayrıca bu konferansta güven artırıcı önlemler aynı isimle değil "ortaklığı artırıcı önlemler" olarak isimlendirilmiş ve daha sonraki konferanslarda da aynı şekilde anılmıştır. Kısacası, birbirleriyle ilişkili olarak Ortadoğu Barış Süreci'nin kesintiye uğraması, çok taraflı güven artırıcı önlemler konusu sebebiyle Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın da işleyişine engel olmuş ve güvenlik ortaklığı bir yana, iş birliğine dayalı bir güvenlik modeli bile ortaya çıkarılamamıştır.⁶⁰

Diğer taraftan, barış ve istikrar açısından bu şekilde sıkıntılı bir görüntü sergileyen bir coğrafyada anlaşmanın uygulamaya konulamayacağı çok açıkken, imzalanmaması da bir eksiklik olarak düşünülmemelidir. Bu noktada asıl üzerinde durulması gereken konu tarafların bir araya gelemeyerek konferanslarda istenilen noktaya ulaşamaması, hatta zaman zaman hiçbir karara varılamaması şeklinde ortaya çıkan sonuçlardır. Kimi çevrelerce sürecin kesintiye uğramadan devam etmesi bir başarı olarak değerlendirilmiş ve Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın, Ortadoğu Barış Süreci'ne olumlu katkılarının olduğu savunulmuştur.⁶¹ Ancak, belirtilen sebebin ortaya çıkardığı olumsuzlukların giderilmesi ve karar mekanizmasının yeniden başarılı bir şekilde işlemesi için, ilişkilerin canlandırılması adına kararlar alınmışsa da, yetersiz kalmıştır.

---

⁶⁰ Kurtbağ 88-89.

⁶¹ Kurtbağ 85-86.

Ortaklık süreci, Avrupa – Akdeniz vizyonunun yeterince yansıtılmadığı konusunda da sık sık eleştirilere maruz kalmıştır. İlgili vizyonun geliştirilmesi yerine, AB bürokrasisinin ve 15 üye ülkenin ortak iradesini yansıtan bir Avrupa vizyonunun oluşması adına projelerin gerçekleştirildiği dile getirilmiştir. Güvenlik konusunda atılan adımlar doğrultusunda asıl amacın Akdeniz Havzası'nın korunması değil, Kuzey'in Güney'den korunması olduğu düşünülmüştür. Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra çalışmaları başlatılan Avrupa – Akdeniz Ortaklığı için yıkılan Berlin Duvarı'nın yerini alan bir “Akdeniz Duvarı”⁶² yaratıldığına dair görüşlerin ileri sürülmesi yapılan eleştirilerin boyutlarını açıklamaktadır.

Genel olarak, sürecin gelişimi dikkate alındığında, planlanan hedeflere ulaşılamadığı gözlenmektedir. Hedeflere ulaşılması adına gerekli adımlar atılmış, belirli bir kontrol mekanizması ve önceki deneyimlere oranla daha kurumsal bir yapı oluşturulmuşsa da, var olan bu yapı Barselona Bildirgesi'nde öngörülenlerin tamamının gerçekleştirilmesi için yeterli olmamıştır.

Ekonomik gelişmişliğin çok düşük seviyelerde seyrettiği coğrafyada girişimler genellikle AB'nin maddi çıkarlarına uygun olarak gerçekleştirilmiş ve Avrupa – Akdeniz Ortaklığı gerçek anlamda bir Avrupa-Akdeniz iş birliğini sağlamadan çok, tek taraflı olarak Birlik politikalarının coğrafyaya uygulanması şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca asıl amacın, Akdeniz'deki istikrarsızlığın önlenmesi adına adımlar atılması ve AB'nin kendi sınır güvenliğini kontrol altına almak istemesi olduğu sık sık dile getirilmiştir. İlgili dönem süresince Cezayir ve Filistin'deki yerel ve bölgesel kargaşalar; önlenemeyen uyuşturucu ve göç trafiği; Ortadoğu'da büyük artış gösteren kimyasal, biyolojik, nükleer silahlar AB açısından endişe yaratmış ve tüm ortaklık projelerinin, sıralanan problemlerin olumsuz etkilerinden kaçınmak adına geliştirildiğine dair genel bir düşünce ortaya çıkmıştır.⁶³

---

⁶² Kurtbağ 88.

⁶³ Güler.

Ortaklık ile ilgili yapılan eleştirilerden bir diğeri ise, ekonomik ve politik anlamda çatışan hedeflere sahip olmasıdır. AB'nin genel olarak serbest piyasa ekonomisinin ve özelleştirme çalışmalarının demokratikleşme üzerinde olumlu bir etki yaratacağını savunması ve bu yönde uygulamalarla Ortaklık'ı geliştirmek istemesi çok gerçekçi olmayan bir tutum olarak değerlendirilmiştir. Henüz ekonomik anlamda özelleştirmelere, serbest piyasa ekonomilerine ve uluslararası rekabet stratejilerine hazır olmayan Güney Akdeniz ülkeleri üzerinde denenen bu Ortaklık süreci hedeflenen amaçlara ulaşmadığı gibi, hem siyasi hem ekonomik istikrarsızlıklara hem de sosyolojik anlamda kaos ortamının yaratılmasına sebep olmuştur. Koşullar tam anlamıyla olgunlaşmadan atılan adımlar sonrasında, daha önceki denemelerin sonuçlarında da gözlendiği gibi, işsizlik oranının artması ve sosyal krizin ortaya çıkması kaçınılmaz olarak değerlendirilmiştir.⁶⁴

4.3. Son Deneme: Akdeniz İçin Birlik

Avrupa – Akdeniz Ortaklığı sonucu ortaya çıkan problemler, projelerin yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuş ve daha önceki girişimlerde olduğu gibi bir kez daha programın güncellenmesi kararı alınmıştır. 14 Temmuz 2008 tarihinde gerçekleştirilen Paris Zirvesi'nde yapılan müzakereler sonrasında Akdeniz'e kıyısı bulunan tüm ülkelerin bir çatı altında toplanması amacıyla Akdeniz için Birlik'in (Union for the Mediterranean – UfM) kurulması konusunda görüş birliğine varılmıştır. İlk etapta Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin kapsam dahiline alınması planlanmışken, daha sonra AB'nin tüm üyeleriyle Birlik'e dahil olmalarına karar verilmiştir. Böylelikle, her girişimde bir adım daha atarak kurumsallaşma yolunda önemli gelişmeler gösteren Avrupa – Akdeniz iş birliği, yaklaşık olarak 830 milyon nüfusa sahip bir coğrafyada kendini gösteren büyük bir ticari potansiyel olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁵ Tüm bu planlamalara, Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nda tam anlamıyla oluşturulamayan kurumsallığın netleştirilmesi adına Barselona'da sabit bir sekreteryanın kurulması kararı da eklenmiştir.

---

⁶⁴ Tok 40.

⁶⁵ Güler.

Önceki denemeler genel olarak AB'nin inisiyatifleri olarak ortaya çıkarken, Akdeniz için Birlik'in oluşturulmasında Fransa tek başına yol almıştır. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin "Avrupa'nın geleceği Güney'dedir."⁶⁶ söyleminin ardından yine kendisi tarafından ortaya atılan "birlik" fikri, AB modelinde bir Akdeniz Birliği oluşumunu öngörmekteydi. Ancak, yapılan müzakereler sonrasında bir "Akdeniz Birliği"nin oluşturulmasındansa, Akdeniz için bir "birlik" kurulmasına karar verilmiştir.

4.3.1. Birlik Fikrinin Doğuşu ve İlk Tepkiler

Birlik olma düşüncesi, ilk etapta Akdeniz Birliği oluşturulması yönünde ortaya atıldığı için, birlik fikrinin doğuşunun bu noktadan itibaren değerlendirilmesi gerekmektedir. Fikir, yukarıda da belirtildiği gibi, Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy tarafından sunulmuş ve Akdeniz'e kıyısı olan devletler arasında siyasi, ekonomik ve kültürel birlikteliğin kurulması amacıyla dile getirilmiştir. Kurulması planlanan Birlik'e yalnızca kıyı ülkelerinin katılabilecek olması AB üyesi ülkelerde hem kurumsal yapıda, hem de mali iş birliği programlarında çift başlılığın ortaya çıkması ihtimaline dair bir korku yaratmış ve bu sebeple fikre karşı eleştiriler ortaya atılmıştır. Ayrıca, fikrin somut bir dayanağının olmaması, program içeriklerinin belirsizliği ve oluşturulan programlar için harcanacak olan fonların Fransa lehinde kullanılma ihtimaline karşı Akdenizli olmayan AB ülkeleri, birlik fikrinin hayata geçirilmesini kabul etmediklerini belirtmişlerdir.

İspanya, İtalya ve Yunanistan, Almanya'nın ve genel olarak Avrupa Konseyi'nin yavaş ve temkinli yaklaşımına karşıt olarak, fikri başlangıçtan itibaren desteklemişlerdir. Avrupa Komisyonu sürecin başarılı bir sonuca ulaşabileceğini ancak tüm yeni oluşumların zaten var olan oluşumun içinde şekillendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶⁷ Böylelikle, Avrupa Komisyonu da çift başlılık üzerine var olan endişelerini dile getirmiş ve sürecin ancak farklı bir formda ilerleyecek ilişkilerle sürdürülebileceğinden yana tavır almıştır. Bu durum, Komisyon'un Avrupa – Akdeniz

---

⁶⁶ Güler.

⁶⁷ *Akdeniz için Birlik: Tarihi ve Kapsamı*, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 26 Nisan 2012 <http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/aapa/docs/akdenizicin_tarihi_ve_kapsami.pdf>.

Ortaklığı'nın devamını desteklediği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca, dönemin Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi Başkanı Slovenya da benzer bir şekilde tepki göstermiş ve AB gibi çalışacak ikinci bir birliğin gereksiz bir uygulama olacağı yönünde fikir beyan etmiştir.

Fikrin hayata geçirilmesinde tek olumsuz tepki Birlik üyesi ülkelerden gelmemiştir. Türkiye de Akdeniz Birliği'nin oluşumuna sıcak bakmayan ülkelerden birisi olmuştur. Projenin yalnızca Fransa liderliğinde ilerleyecek olmasından ve N. Sarkozy'nin açık bir biçimde Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkmasından dolayı, fikir Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Türkiye'nin endişesi, kendisinin de üyesi olacağı bir Akdeniz Birliği'nin, AB üyeliğine karşı alternatif olarak gösterilebilecek olmasıdır.⁶⁸ 2008 yılında N. Sarkozy bu endişelerin giderilmesi adına bir konuşma yapmış ve direkt olarak Akdeniz'de oluşturulacak bir birliğin Türkiye'nin AB adaylık sürecini etkileyemeyeceğini belirtmiş ancak bu durum Türkiye'yi memnun etmemiştir.

Güney Akdenizli ülkelerde farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. İsrail, Fas ve Tunus, Akdeniz'de bir birlik kurulmasını desteklerken, Libya sürecin daha yavaş işlemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Dönemin Libya lideri Muammer Kaddafi, birlik fikrine sıcak bakmadığını belirtmiş ve birlik adı altında AB'nin hegemonik yaklaşımının kurumsallaştırılacağı yönünde endişesini dile getirmiştir.

Paris Zirvesi'nde yapılan müzakereler sonucunda Almanya Başbakanı Angela Merkel'in de çalışmalarıyla AB'nin tüm üyeleri olmaksızın bir Akdeniz Birliği'nin kurulması fikri ortadan kaldırılmış ve yeni oluşuma Akdenizli üyelerle birlikte AB'nin tüm üyelerinin dahil edilmesi yönünde görüş birliği sağlanmıştır. Böylelikle, Fransa'nın sürecin tek kontrol mekanizması olması riski ortadan kaldırılmıştır. Bir diğer eleştiri noktası olarak dile getirilen çift başlılık riski de, oluşturulması planlanan birliğin bir Akdeniz Birliği olmasındansa, Akdeniz için Birlik olarak planlanmasıyla yok edilmiştir. Akdeniz için Birlik, Almanya'nın da desteğinin alınmasından sonra 2008 yılında hayata geçirilmiştir. Böylelikle, yeni kurulan Birlik'e Akdeniz'e kıyaslı olan ülkelerle beraber

---

⁶⁸ *Akdeniz için Birlik: Tarihi ve Kapsamı*, Türkiye Büyük Millet Meclisi.

AB'nin diğere üyeleri de dahil edilmiş ve Akdeniz için Birlik geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

4.3.2. Projeler

AB üyelerinin ve Avrupa Komisyonu'nun tepkileri sonrasında Birlik çerçevesinde alınacak olan kararların Barselona Bildirgesi'ni temel alarak oluşturulması yönünde karar alınmıştır. Bu doğrultuda, Bildirge'de var olan tüm şartların aynen kabulüne ek olarak, Akdeniz için Birlik kapsamında 3 ana başlık altında toplam 6 farklı proje eklenmiştir.⁶⁹

4.3.2.1. Akdeniz Havzası'nın Temizlenmesi

Projenin bu ayağı ile birlikte, daha iyi bir çevre yönetiminin geliştirilmesi hedeflenmiş, böylelikle tüm ülkelerle içilebilir su kaynaklarının korunması, atık su yönetiminin sağlanması, hem hava hem deniz kirliliğinin azaltılması ve Akdeniz'in ekolojik çeşitliliğinin korunması konusunda çalışmalar yapılması planlanmıştır.

4.3.2.2. Ulaşım Ağının Güçlendirilmesi

Bu proje ile amaçlanan Avrupa-Akdeniz bölgesinde ulaşım ağının güçlendirilerek var olan limanların onarılması, yeni otoyolların ve demiryollarının yapılmasıdır. Mağrip bölgesinin bu konudaki eksikliğini giderilmesi adına Trans-Mağrip demir ve kara yollarının yapılması planlanmış böylelikle Fas, Cezayir ve Tunus'un ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi öngörülmüştür.

4.3.2.3. Sivil Halkın Korunması

Sivil halkın korunmasına yönelik hazırlanan proje, halkın yapay veya doğal afetlere karşı bilinçli ve hazırlıklı olmasını amaçlamıştır. Nihai amaç ise, Akdenizli ortakların da Avrupa Sivil Halkı Koruma Mekanizması'na dahil etmek olmuştur.

---

⁶⁹ *Mediterráneo*, Ministerio de Asuntos y De Cooperación - Gobierno de España, 1 Haziran 2012 <<http://www.maec.es/es/MenuPpal/Paises/Mediterraneo/Paginas/partenariadomediterraneo2010.aspx>>.

4.3.2.4. Akdeniz Güneş Enerjisi Sistemi

Akdeniz Havzası genelinde yenilenebilir enerji sistemlerinin oluşturulmasında çalışmaların başlatılması adına bu yönde projeler geliştirilmiştir. Tüm üyelerin güneş enerjisi kullanımının teşvik edilmesi ve elektrik enerjisine alternatif olarak güneş enerjisinin kullanımının yaygınlaştırılması planlanmıştır.

4.3.2.5. Avrupa-Akdeniz Üniversitesi

Haziran 2008 yılı itibariyle ilk Avrupa-Akdeniz Üniversitesi'nin Slovenya'da kurulması planlanmış ve böylelikle bir Avrupa-Akdeniz Yüksek Öğretim, Bilim ve Araştırma Alanı'nın oluşturulması adına ilk adım atılmıştır. Ayrıca, 2012 yılının Haziran ayında yapılan toplantıda alınan karar doğrultusunda ikinci adım olarak Fas'ın Fes kentinde ikinci bir Avrupa-Akdeniz Üniversitesi'nin kurulması kararlaştırılmıştır.

4.3.2.6. Ekonomik İş Birliğinin Geliştirilmesi

Ekonomik iş birliği projesi bu kez direk olarak Akdenizli ülkelerin ekonomilerinin en önemli bölümünü oluşturan ve istihdam yaratılmasında en büyük pay sahibi olan KOBİ'lere odaklanmıştır. Bu proje ile birlikte KOBİ'lerin pazardaki paylarının artırılması, projeleri için ödenek sağlanması ve rekabet güçlerinin artırılması planlanmıştır.

Proje ile varılması planlanan noktaya ulaşmak amacıyla işverenlere teknik asistanlığın da sağlanması kararlaştırılmıştır. Yönetim, teknik eğitim ve yasal normların yenilenmesi adına çalışmaların başlatılmasına karar verilmiştir. Böylelikle, gelişmiş rekabet gücü olan bir iş dünyasının yaratılmasına öncülük edilmesi düşünülmüştür.

4.3.3. Dönem İtibariyle Varılan Nokta

Akdeniz için Birlik'in günümüzde hala devam eden bir süreç olmasından dolayı gelinen nokta sonuçlar olarak değerlendirilemeyeceğinden, çalışmanın bu kısmında

hedeflerin günümüz itibariyle ne kadarlık kısmına ulaşılabildiğine dair bilgiler verilecektir.

Akdeniz için Birlik'ten önceki oluşumların tamamı, ekonomik açıdan somut bir şekilde AB'den, Avrupa Komisyonu'ndan, AYB'den, MEDA Programlarından veya FEMIP Hibelerinden destek görmekteydi, ancak bu kez net bir bütçe hazırlanmamış, Birlik'e ekonomik anlamda bir bütçe altyapısı önerisi geliştirilmemiştir. Yapılan toplantılar süresince AYB şeklinde tasarlanan bir Akdeniz Yatırım Bankası fikri bir kez daha gündeme getirilmiş, ancak hayata geçirilememiştir. Bunlara ek olarak ülkelerin de ulusal bütçelerinden kaynak aktarmada isteksiz davranmaları Akdeniz için Birlik'in ekonomik yapısının yetersiz ve net olmayan bir durumda seyretmesine sebep olmuştur.⁷⁰

Akdeniz için Birlik, daha önce de belirtildiği gibi, Barselona Bildirgesi'ni temel olarak hayata geçirilmiş ve Bildirge doğrultusunda alınan kararlar aynı şekilde geçerliliklerini korumuştur. Bu çerçevede var olan ikili anlaşmalar uyarınca gümrüksüz dış ticaret koşulları devam etmiştir. Korumacı tavrında değişiklik sergilemeyen AB, bir kez daha eleştirilere maruz kalmıştır. Ayrıca Barselona Bildirgesi kapsamında 2010 yılı itibariyle kurulması planlanan Serbest Ticaret Bölgesi'nin gerçekleştirilememiş olması da somut bir şekilde ekonomik tabanlı Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nın başarısızlığını gözler önüne sermiştir.

Genel olarak belirtmek gerekir ki, neredeyse tamamen başarısızlıkla sonuçlanmış bir süreç olan Avrupa – Akdeniz Ortaklığı üzerine kurulmuş olan Akdeniz için Birlik'in çok fazla sorunu bertaraf etmesi gerekmektedir; ancak bu şekilde yeniden saygınlık kazanabilir. Hem üye ülkeler hem de üçüncü ülkeler tarafından ciddi bir süreç olarak algılanması da yine ancak bu koşul ile sağlanabilir. Paris Zirvesi ile eklenen projelerle daha kapsamlı ve sabit bir sekreteryaya ile daha kurumsal bir yapıya dönüşen Avrupa-Akdeniz ilişkileri, iyi değerlendirildiği takdirde gerek ülkelerin gelecekleri, gerekse de coğrafyanın korunması adına başarılı bir sürece imza atabilir. Ancak bunun

---

⁷⁰ Güler.

için daha önce sarfedilen çabadan çok daha fazlası gerekmektedir. Bu noktada ilişkilerin başarılı sonuçlar vermesinin önünde üç büyük engelin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kurumsal dengenin eksikliği, iş gücünün dengesiz dağılımı ve politik alanda da Arap-İsrail sorunu çözüme ulaştırılması gereken problemlerdir. Politik sorunun giderilmesinde yetersiz kalan Birlik, sürdürülebilir bir diyalogun kurulmasını sağlayamayacak ve sürecin taraflar arasındaki olumsuzluklardan etkilenmesini engelleyemeyecektir.

Zaten istikrarlı bir görüntü sergileyemeyen coğrafyada, Arap Baharı'nın yaşanması ve hala yaşanmakta olması da diyalogun sürdürülebilir bir nitelik taşımasını engellemektedir. 3-4 Mart 2011 tarihlerinde Roma'da gerçekleştirilen Akdeniz için Birlik Parlamenterler toplantısında, Arap dünyasında yaşanan politik karışıklıklar, Akdeniz'in iki yakası arasında yapıcı görüşmeler geliştirilmesinin gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca toplantıdan kısa bir süre önce dönemin Fransa Cumhurbaşkanı N. Sarkozy de ilişkilerin gözden geçirilmesi gerekliliğinden dolayı Birlik'in yeniden düzenlenmesi çağrısında bulunmuştur.⁷¹

---

⁷¹ *Akdeniz için Birlik Parlamenter Meclis Toplantılarına Kuzey Afrika'daki Karışıklıklar Damgasını Vurdu*, 28 Şubat - 6 Mart 2011, İktisadi Kalkınma Vakfı, 4 Temmuz 2012
<http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/akdeniz_icin_birlik_parlamenter_meclis_toplantilarina_kuzey_afrikadaki_karisikliklar_damga_vurdu.pdf>.

SONUÇ

1972 yılından bu yana, tarihten günümüze uzanan Avrupa-Akdeniz ilişkileri resmileştirilmiş ve gerek ikili anlaşmalar gerekse de bölgesel inisiyatiflerle somut adımlar atılmaya çalışılmıştır. GAP'ın yayınlandığı yıldan bu yana her geçen yıl ilişkilerde gelişmeler yaşanmış ancak var olan her politika eleştirilere maruz kaldıktan bir süre sonra güncellenerek bir yenisiyle değiştirilmiştir. Günümüzde var olan Akdeniz için Birlik süreci de eleştirilerden nasibini almış ve beş yıllık bir süreç sonrasında gözden geçirilmesi teklifleri dile getirilmeye başlanmıştır.

Ortaya atılan inisiyatiflerle Güney Akdeniz ülkelerinin ekonomik anlamda kalkınmaları ve böylelikle daha istikrarlı politik ve sosyolojik yapıya bürünmeleri hedeflenmiştir. Bu durumun aynı zamanda AB ülkelerinin yararına olacağı düşünülmüş ve Birlik'in güvenliği açısından kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak nitelendirilmiştir. Bu sebeple mali yardım programlarını ve ticaret anlaşmalarını kapsayan inisiyatiflerle ekonomik kalkınmanın sağlanması hedeflenmiş ve çalışmalar bu yönde başlatılmıştır.

23 yıllık bir süreci kapsayan ve iki farklı programın hayata geçirilmesiyle birlikte milyonlarca Euro'luk yatırımlar yapılan bir dönemin ardından başarısızlık ilan edilmiş ve yayınlanan programlarda kapsam değişikliğine gidilmiştir. Gözden kaçırılan nokta buradadır. Amaç her ne kadar ekonomi temelli kalkınma da olsa, yalnızca mali yardımlar sürdürülebilir bir gelişmişlik sağlayamayacaktır ve sonuç olarak sağlayamadığı da açıkça görülmüştür. 1995 yılında yayınlanan Barselona Bildirgesi ile birlikte kapsam genişletilmiş, kültürel ve politik projeler de sürece dahil edilmiş ancak programlar istenilen hedefe ulaşmada yeterli olamamıştır. Burada ise göz ardı edilen nokta; dinsel, dilsel, tarihsel ve yönetsel açıdan ciddi bir kadar farklılık sergileyen coğrafyada "ortak" bir sürecin devam ettirilmesi gerekirken, sürecin AB tarafından yönetilmiş olmasıdır. Bu sebeple, bazı temel değişkenler arasında var olan farklılıklar

değerlendirmeye alınmamıştır. Örneğin, Güney'e yapılacak doğrudan yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş ancak bu yatırımların ülke ekonomisine ne şekilde uyum sağlayacağı hesaplanmamıştır. Sonuç olarak, bu yatırımlar beraberinde getirdiği olumlu sonuçların yanında, küçük yerel işletmeciler adına olumsuz sonuçlar doğurmuş ve birçoğunun iflas etmesine sebep olmuştur. Bu durum zincirleme bir şekilde işsizlik oranında artışla kendisini göstermiş ve buna bağlı olarak da Avrupa ülkelerine yasal veya yasal olmayan yollarla göçün en önemli sebeplerinden birisi haline gelmiştir. Kaldı ki, Güney Akdeniz ülkelerinin ekonomileri petrol ihracatı dışında, tarıma dayalıdır ve yerel işletmelerin sayısı zaten yetersiz kalmaktadır. Küçük işletmelerin sorunlarının giderilmesi adına bir sonraki adım olan Akdeniz için Birlik'te KOBİ'lere destek verilmesi planlanmış; ancak Birlik planının somut bir ekonomik desteğe dayandırılmaması sonucunda istenilen hedefe ulaşmada bir kez daha başarısızlığa uğranmıştır. Ayrıca Güney Akdeniz ülkelerinin geldiği noktaya bakıldığında başarısızlığın gözlemlenmesi de mümkün olacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Güney Akdeniz ülkeleri ekonomilerinin genel olarak tarıma dayalı olması ve AB'nin OTP'den dolayı tarım ürünlerinin ticaretine karşı katı bir kapalılık sergilemesi ortaya atılan girişimlerde başarıya ulaşılamamasında önemli birer etken olmuştur. Yapılan anlaşmalarla aşamalı ve karşılıklı olarak gümrük vergilerinin kaldırılması sonucunda Güney'in en büyük ihracat kalemini oluşturan tarım ürünlerinde AB ile rekabet gücü yakalayamaması, buna karşılık AB için gümrüksüz/düşük gümrük vergili bir açık pazar haline gelmesi Güney ülkelerinin ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Sonuç olarak Güney Akdeniz ülkeleri ekonomik anlamda Avrupa ülkelerine bağımlı hale gelmiştir.

AB'nin tarım ürünleri ithalatındaki korumacı tutumu, güneyli komşuları açısından ekonomik anlamda olumsuz bir durum yaratırken aynı zamanda Birlik'in ortaklık programlarına olan yaklaşımının sorgulanmasına da sebep olmuştur. AB'nin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettiği düşüncesi yaygınlaşmış ve ortaklık programlarına olan güven sarsılmıştır.

Ortaklık programlarına olan güvenin sarsılmasında etkili olan bir başka unsur da AB'nin güneyden gelebilecek tehditlere karşı kendini koruyabilmek adına Güney'in kalkınmasında aktif rol almasını açıkça dile getirmesidir. İstikrarsız bir Akdeniz coğrafyası, AB için büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durumu en iyi şekilde özetleyen ifade, Avrupa Parlamentosu dönem Başkanı Klaus Hansch'in Barselona Konferansı'nda yapmış olduğu konuşmada belirtilmiştir: "... ya istikrar ihraç ederiz, ya da istikrarsızlık ithal ederiz..."⁷² Bunun üzerine AB'ye yöneltilen eleştiriler artırılmış ve Birlik'in mali yardımlar karşılığında istikrar satın almaya çalıştığına dair yorumlar dile getirilmiştir.

Bir diğer nokta, Barselona Bildirgesi ile birlikte sivil toplumun bilinçlendirilmesi planlanmış ve bu alanda çalışmalar başlatılmıştır. Ancak bilinçli sivil toplum, demokratik yönetimlerin var olduğu devlet düzenleri için geçerli bir kavramdır. Toplumun bilinçlendirilmesi yönünde atılan adımlar kısa süreli sonuçlar verecek dahi olsa, Güney ülkelerinde programların uygulamaya konduğu tarihlerde var olan otokratik yönetimler altında istenilen gelişmişlik seviyesine ulaşmada sivil toplumun aktif rol alması pek de mümkün olamayacaktır.

Üzerinde durulması gereken bir başka konu da, Avrupa-Akdeniz ilişkilerine en başından bu yana yöneltilen ve gerek politik gerekse de akademik dünyayı ikiye bölen Akdeniz'e karşı farklı bakış açılarının varlığıdır. Bazı çevrelerce ortaklık programları en başından bu yana bir hata olarak değerlendirilmiş ve başarısızlığın sebebinin çok daha derinlerde aranması gerektiği belirtilmiştir. Bu görüşün dile getirilmesinin sebebi, Avrupa-Akdeniz "ortak" alanının kabul edilmeyişidir. Tarihten bu yana sürekli olarak çatışma içerisinde olan iki farklı coğrafyanın, bir diğer deyişle Kuzey ve Güney'in, ortak bir amaca hizmet edecek bir program çevresinde toplanmasının baştan bu yana yanlış bir politika olarak değerlendirilmesi oldukça yaygın bir fikirdir.⁷³ Yukarıda da belirtilen dinsel, dilsel, tarihsel ve yönetsel farklılıkların varlığı, bir birliğin oluşturulmasını engelleyecek büyük sorunlar şeklinde değerlendirilmiştir. Bu sebeple,

---

⁷² Uzun 11.

⁷³ Uzun 25.

bölgesel iş birliği fikrinin mümkün olmadığı düşünülmektedir. Ancak bu görüşün yanında tamamen zıt fikirde, ortaklık programlarını savunan bir görüş de mevcuttur. Mevcut farklılıkların birer engel değil, coğrafyada bir kültür mozaiği unsuru olduğu savunulmaktadır. Örneğin, UNESCO Akdeniz’de Kültürlerarası Diyalog Ofisi Koordinatörü Enric Olive Serret yaptığı bir konuşmada, Akdeniz coğrafyasının tarihten buyana gelen bir ortaklığın mirası olduğunu ve bu mirasın gerek ekonomik gerekse de politik anlamda sürekli olarak canlı kaldığını belirtmiştir.⁷⁴

Uzun yıllardır devam eden ortaklık programları ve bu programların ekonomik ayaklarını oluşturan mali yardımlar için harcanılan milyonlarca Euro bölgede istikrarın sağlanması için sarf edilen bir çabadır ancak varılan nokta değerlendirildiğinde bu çabanın somut bir sonuca ulaşamadığı açıkça görülmektedir. 2010 yılının sonunda Tunus’ta başlayarak tüm Güney Akdeniz ülkelerine yayılan protestolar, devamında gelen iç karışıklık ve yer yer iç savaşlar ve değişen hükümetlerle tarihe Arap Baharı olarak not edilen gelişmelerde bölgede istikrarın sağlanmasında büyük bir başarısızlığın yaşandığını görmek mümkündür. Ayrıca Tunus’ta başlayan olayların temelini de ekonomik sorunlar olduğu bilinmektedir. Kaldı ki, önceki bölümlerde de belirtildiği gibi MEDA I Programı kapsamında diğer ülkelere oranla en yüksek mali yardımların yapıldığı ülke Tunus olmuştur.

Arap Baharı’nın yaşanmasının ardından seçimlerin yapılması ve yeni hükümetlerin oluşturulmasına kadar geçen sürede bölgede kendisini gösteren belirsizlik ortamı Kuzey’e yerleşen göçmen sayısında hızlı bir artışa neden olmuştur. Bu durumu AB başından bu yana engellemeye çalıştıysa da, varılan nokta beklentilerin tersine gelişmiş ve göç dalgaları ciddi boyutta bir soruna dönüşmüştür. Buna ek olarak, göç akımlarına karşı alınması gereken önlemler konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. İtalya, göçmenlerin tüm üyelere paylaşılmasını böylelikle yalnızca Akdeniz kıyısında olan ülkelerin değil, birlik olma bilinciyle tüm ülkelerin sorumluluk alması gerektiğini savunmuş; ancak buna karşın Kuzey Avrupa ülkeleri ile birlikte Fransa göçmen dalgalarının İtalya tarafından yönetilmesi konusunda ısrarcı davranmıştır. Yaşanılan bu

---

⁷⁴ Enric Olivé Serret, “La Primavera Arabe,” *El Mediterráneo*, Canal URV, Tarragona, 18 Nisan 2011.

fikir çatışmasına bir çözüm getirilememiş ve İtalya (kendi topraklarında bulunan ve dönemin en büyük mülteci nüfusunu oluşturan) Tunuslulara “insancıl vize” sağlayarak Şengen Bölgesi’nde kısa süreli serbest dolaşım imkanı sağlamıştır. Bunun üzerine de Danimarka sınır kontrollerini artırmıştır.⁷⁵ Bu durum Şengen Anlaşması’nın tartışılmasına sebep olmuş ve anlaşmazlıkların yalnızca Kuzey – Güney arasında değil, aynı zamanda Birlik içinde de yaşanmaya devam ettiğini bir kez daha ispatlamıştır.

Arap Baharı’nın sebep olduğu karışıklık, yapılan seçimler ve kurulan hükümetlerle yavaş yavaş ortadan kaldırılmaktadır. Ancak yıllarca devam eden ve hala devam etmekte olan çalışmaların bir sonuç getirmediğinin açık göstergesi olmuştur. Bölgede ekonomik kalkınma sağlanamamış ve politik anlamda demokratikleşmeye gidilememiştir. Değişen hükümetlerle birlikte sürecin ne şekilde devam edeceğini tahmin etmek pek mümkün görünmese de, otokrat hükümetlerin ortadan kaldırılması Akdeniz için Birlik’in veya genel olarak Avrupa-Akdeniz ilişkilerinin geleceği açısından olumlu bir durum şeklinde değerlendirilebilir.

İçinde barındırdığı tüm farklılıkları kültürel zenginlik olarak değerlendirmesi gereken Akdeniz coğrafyası, bilinçli ve samimi adımların atılmasıyla birlikte ekonomik kalkınma yolunda ciddi bir yol kat edebilir. Ancak yapılması gereken kendi içerisinde heterojen bir yapıya sahip AB’nin görüş birliğine varması ve yalnızca kendi menfaatleri adına değil, bölgenin kalkınması adına kararlar almasıdır. Ancak bu şekilde ortaklık programları ülkelere yeniden güven verebilir ve yapıcı kararlar alınması sağlanabilir. Bunlara ek olarak da uygulanması planlanan her hangi bir ekonomik projenin hayata geçirilmeden önce, hedef ülkenin ekonomik yapısının gözden geçirilmesi ve böylelikle ülkelere özel inisiyatiflerin geliştirilmesi, planlamaların daha gerçekçi olmasını sağlayacaktır. Tüm bu koşulların sağlanması ile sürece canlılık getirilmesi sağlanabilir ancak 40 yıldır sonuca ulaşamayan birçok projeden sonra istenileni elde etmeye yeterli olabilir mi bunu ancak zaman gösterebilir.

---

⁷⁵ Turhan.

KAYNAKÇA

- Aimone, Laura, Joan Antoni Balcells, Elena Esposto, Francesc Fábregues, ve Laia Carbonell, ed. *L'Anuari IMEed de la Mediterrània 2009*, Barselona: IEMed & CIDOB, 2009.
- Amin, Samir, Yachir, F.. *El Mediterráneo en el Mundo: La Aventura de la Transnacionalización*. Madrid: IEPALA, 1989.
- Balcioğlu, Zeliha. "Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz Politikası," *Ekonomik Yaklaşım* 4.11 (1994): 39-52.
- Bowen, Norman. "France, Europe, and the Mediterranean in a Sarkozy Presidency," *Mediterranean Quarterly* 18.4 (2007): 1-16.
- Calleya, Stephen. "The Union for the Mediterranean: An Exercise in Region Building," *Mediterranean Quarterly* 20.4 (2009): 49-70.
- Calleya, Stephen, Philip Robins, Barbara Allen Roberson, ve Claire Spencer, ed. *Mediterranean Politics*. London: Frank Cass & Co., 1996.
- Çiçek, Kemal. "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Alınmamasında Din Bir Faktör Olabilir mi?," *Yeni Türkiye-Türk Dış Politikası Özel Sayısı* 3 (1995): 228-234.
- De Castro, Carlos, Elena Gadea Montesinos, Natalia Moraes, ve Andrés Pedreño, ed. *Mediterráneo Migrante: Tres Décadas de Flujos Migratorios*. Murcia: Universidad de Murcia Servicio de Publicaciones, 2010.
- Emerson, Michael. "Making Sense of Sarkozy's Union for the Mediterranean." *Centre for European Studies*. Mart 2008. 4 Mart 2012 <<http://www.ceps.eu/book/making-sense-sarkozys-union-mediterranean>>.

- Frenco, Michael. "Building the Mosaic of Mediterranean Integration," *Mediterranean Quarterly* 21.3 (2010): 1-7.
- Gillespie, Richard. "The Union for the Mediterranean: An Intergovernmentalist Challenge for the European Union?," *Journal of Common Market Studies* 49.6 (2011): 1205-1225.
- Guidetti, Massimo. *El Mediterráneo y la Formación de los Pueblos Europeos*. Barcelona: Icaria DL, 2004.
- Güler, Narin. "Barselona Süreci ve Akdeniz için Birlik." *İZTO*. Eylül 2010. İzmir Ticaret Odası. 30 Haziran 2012 <<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/271E2928-83D9-49BD-AB01-4D1CF9767A75/15819/Barselona.pdf>>.
- Halliday, Fred. *The Mediterranean in an Age of Globalisation*. Barcelona: CIDOB, 2008.
- Izquierdo Brichs, Ferran. *Poder y Felicidad: Una Propuesta de Sociología del Poder*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2008.
- Izquierdo Brichs, Ferran. ed. *Poder y Regimenes en el Mundo Arabe Contemporáneo*. Barseleona: CIDOB, 2009.
- Izquierdo Brichs, Ferran, ve Ignacio Álvarez-Ossorio. eds. *¿Por qué ha fracasado la paz?*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2007.
- Kabbaj, Mouslime. "Partnership In Social, Cultural and Human Affairs And Its Influence On Stability In The Region." *Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process*. ed. Bo Hult vd. Stockholm: Swedish National Defence College, 2003.
- Kahraman, Serpil. "AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumunu," *Journal of Yasar University* 3 (2008): 1731-1742.
- Kara, Hayrettin vd., eds., "Akdeniz." *Büyük Larousse*. 1992.

- Karabacak, Nihal Samsun. "AB'nin Akdenizli Komşuları ile İlişkileri," *T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Bülteni* 4 (2007): 9-11.
- Khader, Bichare. *Europa por el Mediterranea - de Barcelona a Barcelona* Barselona: Icaria DL, 2009.
- Kurtbağ, Ömer. "Avrupa – Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci," *Ankara Avrupa Çalışmaları* 3.1 (2003): 73-92.
- Liotta, P.H. "Challenging the Future: On Building a Culture of Confidence and Partnership in the Euro-Mediterranean," *Mediterranean Quarterly* 12.4 (2001): 33-61.
- Luciani, Giacomo, ed. *The Mediterranean Region: Economic Interdependence and the Future of Society*. New York: St. Martin's Press Cop. 1984.
- Marquina, Antonio, ve Hans Günter Brauch, eds. *The Mediterranean Space and Its Borders, Geography, Politics, Economics and Environment*. Mosbach: AFES Press, 2001.
- Matvejevic, Predrag. "El Mediterráneo Sigue Esperando A Europa," *El Pais* [Madrid] 16 Temmuz 1996, <http://elpais.com/diario/1996/07/16/opinion/837468011_850215.html>.
- Moulakis, Athanasios. "The Mediterranean Region: Reality, Delusion, or Euro-Mediterranean Project?," *Mediterranean Quarterly* 16.2 (2005): 11-38.
- Olivé Serret, Enric, ed. *Joves Pensant la Mediterrània*. Tarragona: URV Publications, 2008.
- Olivé Serret, Enric. "La Primavera Arabe." *El Mediterráneo*. Canal URV. Tarragona. 18 Nisan 2011.
- Pace, Roderick, Stelios Stavridis, ve Dimitris Xenakis. "Parliaments and Civil Society Cooperation in the Euro-Mediterranean Partnership," *Mediterranean Quarterly* 15.1 (2004): 75-92.

- Roque, Maria-Àngels, ed. *Quaderns de la Mediterrània: Joves y Desafios Mediterráneos*. Barcelona: IEMed, 2009.
- Siousiouras, Petros. "The Euro-Mediterranean Free Trade Zone: Prospects and Possibilities," *Mediterranean Quarterly* 14.3 (2003): 112-121.
- Smith, Bernard, Russell King, ve Lindsay Proudfoot, eds. *The Mediterranean: Environment and Society*. London: Arnold, 1997.
- Stavridis, Stelios, ve Roderick Pace. "The Euro-Mediterranean Parliamentary Assembly, 2004-2008: Assessing the First Years of the Parliamentary Dimension of the Barcelona Process," *Mediterranean Quarterly* 21.2 (2010): 90-113.
- Tasch, Laman. "The EU Enlargement Policy and National Majority-Minority Dynamics in Potential European Union Members: The Example of Turkey," *Mediterranean Quarterly* 21.2 (2010): 18-46.
- Tok, Neslişah. "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nun Türk Dış Ticaretine Etkileri ve Türk Dış Ticaretinin Bölgedeki Etkinliği" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2007.
- Turhan, Aslıhan P. "AB Akdeniz Politikası ve Arap Baharı," *Bilgesam*, Ocak 2012, Bilge Adamlar Stratejik Arastirmalar Merkezi, 7 Nisan 2012 <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2005:ab-akdeniz-politikas-ve-arap-bahar&catid=70:ab-analizler&Itemid=134>.
- Türel, Bülent Orhan. "Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi: AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ve Menşe Kurallarına Türkiye'nin Uyumu" Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2003.
- Uzun, Ertuğrul. "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci," *Sosyal Bilimler Dergisi* 3.1 (2003): 1-32.

- Ülkekul, Cevat. “Atatürk Neden ‘Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz, İleri’ Demişti,”
Hairta Dergisi 130.2 (2003): 56-83.

Diğer Kaynaklar:

- *Akdeniz için Birlik Parlamenter Meclis Toplantılarına Kuzey Afrika’daki Karışıklıklar Damgasını Vurdu.* 28 Şubat - 6 Mart 2011. İktisadi Kalkınma Vakfı. 4 Temmuz 2012
<http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/akdeniz_icin_birlik_parlamenter_meclis_toplantilarina_kuzey_afrikadaki_karisikliklar_damga_vurdu.pdf>.

- *Akdeniz için Birlik: Tarihi ve Kapsamı.* Türkiye Büyük Millet Meclisi. 26 Nisan 2012
<http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/aapa/docs/akdenizicin_tarihi_ve_kapsami.pdf>.

- *Akdeniz’de Yeni Ticaret Bölgesi Anlaşması.* Mart 2004. Diplomatik Gözlem. 14 Nisan 2012
<<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-7157/akdenizde-yeni-ticaret-bolgesi-anlasmasi.html>>.

- *Avrupa Birliği Tarihçesi – 1961.* Avrupa Birliği Vakfı. 10 Eylül 2012
<<http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/avrupa-birligi/tarihce/1586-1961.html>>.

- *Avrupa Birliği Tarihçesi – 1969.* Avrupa Birliği Vakfı. 10 Eylül 2012
<<http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/avrupa-birligi/tarihce/1654-1969.html>>.

- *Avrupa Bütünleşme Süreci ve Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi 1960-1969.* İktisadi Kalkınma Vakfı. 10 Eylül 2012
<<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kronoloji2.pdf>>.

- *Avrupa Bütünleşme Süreci ve Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi 1970-1979.* İktisadi Kalkınma Vakfı. 10 Eylül 2012
<<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kronoloji3.pdf>>.

- *Commission Proposes Renewed Mediterranean Policy.* Kasım 1989. European Commission. 2 Temmuz 2012
<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=P/89/71&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>>.

- *D-Maps*. Ed. Daniel Dalet. 2007. D-Maps Free Online Maps. 15 Ekim 2012 <http://d-maps.com/carte.php?num_car=3128&lang=en>.
- *Euro-Mediterranean Trade Relations are Healty and Growing*. Temmuz 2012. European Commission. 10 Temmuz 2012 <<http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/euromed/>>.
- *European Comission External Relations*. European Commission. 17 Nisan 2012 <http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/etn/finance_en.htm>.
- *Eurostat*. European Commission. 4 Nisan 2012 <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>>.
- *Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership (FEMIP)*. European Investment Bank. 10 Temmuz 2012 <<http://www.eib.org/projects/regions/med/index.htm>>.
- *FEMIP Overview*. European Investment Bank. 5 Temmuz 2012 <<http://www.eib.org/projects/regions/med/about/index.htm>>.
- *From MEDA I To MEDAII: What's New?*. European Commission. 3 Nisan 2012 <http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/publication/special_feature21_en.pdf>.
- Harper, Douglas. Online Etymology Dictionary. 10 Ekim 2008. 7 Nisan 2012. <<http://www.etymonline.com/index.php?term=Mediterranean>>.
- *MEDA Programme*. Nisan 2007. European Commission. 27 Haziran 2012 <http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_en.htm>.
- *Mediterráneo*. Ministerio de Asuntos y De Cooperación - Gobierno de España. 1 Haziran 2012

<<http://www.maec.es/es/MenuPpal/Paises/Mediterraneo/Paginas/partenariadomediterraneo2010.aspx>>.

- *The Columbia Encyclopedia*. 6th ed. Columbia Encyclopedia. 15 Haziran 2012
<<http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-MeditSea.html>>.

- *The MEDA Programme*. Ağustos 2011. Euro-Mediterranean Information System on Know-How in the Water Sector. 25 Haziran 2012.
<<http://www.emwis.org/overview/fo1101997/fo1221357/>>.

- *The North South Dialogue and Economic Diplomacy*, U.S. Department of State-Office of the Historian, 12 Ağustos 2012
<<http://history.state.gov/milestones/1977-1980/NorthSouthDialogue>>.

- *The Policy: What is European Neighbourhood Policy?*. Ekim 2010. European Commission. 4 Temmuz 2012 <http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm>.